

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Принцип најповлашћеније нације као основни
принцип Светске трговинске организације**
(мастер рад)

Ментор
Проф. др Предраг Цветковић

Студент
Лазар Марјановић
Број индекса М013/17 - О

Ниш, 2019.

САДРЖАЈ

I. УВОД	1
II. МЕЂУНАРОДНИ ТРГОВИНСКИ ОДНОСИ	2
2.1 Институционализација МТО – ГАТТ 47	5
2.1.1 Уругвајска рунда преговора	8
2.2 Светска трговинска организација	9
2.2.1 Принципи СТО	11
2.2.2 Карактер и природа обавеза држава чланица СТО	13
2.2.2.1 Дуализам правде СТО	14
2.2.3 Правни систем СТО	15
III. ПОЈАМ ПРИНЦИПА НАЛПОВЛАШЋЕНИЈЕ НАЦИЈЕ И ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ	18
IV. ПРИМЕНА ПРИНЦИПА НАЛПОВЛАШЋЕНИЈЕ НАЦИЈЕ У ПРАВУ СТО	20
4.1 Примена у оквиру Општег споразума о царинама и трговини	22
4.2 Примена у оквиру Општег споразума о трговини услугама	26
4.3 Примена у оквиру Споразума о трговинским аспектима интелектуалне својине	30
V. ИЗУЗЕЦИ И ПРОБЛЕМИ У ПРИМИНИ ПРИНЦИПА НАЛПОВЛАШЋЕНИЈЕ НАЦИЈЕ У СТО	33
5.1 Одступања везана за принцип специјалног третмана	34
5.2 Одступање у оквиру регионалних трговинских интеграција	35
5.3 Проблем „free raider“	37
VI. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА	39
VII. ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ	41
VIII. ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ	43
IX. САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	44
X. БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА	46

I. Увод

Принцип најповлашћеније нације је један од основних принципа међународних трговинских односа и представља основ недискриминације у међународној трговини. Клаузула Најповлашћенија нација је саставни део свих уговора о међународној трговини. Најранији примери се могу пронаћи још у XI веку, а у облику каквом га имамо данас већ у XVIII веку. Разлог због којег је аутор изабрао ову тему је управо богата пракса примене овог принципа, и могућност праћења његове еволуције. Принцип је након другог светског рата постао основни принцип Општег споразума о царинама и трговини из 1947 године – у даљем тексту ГАТТ 47 и наставио да се развија кроз раст овог међународног форума, да би након Уругвајске рунде преговора и стварања Светске трговинске организације – у даљем тексту СТО задржан и данас представља рефлексију принципа недискриминације у оквиру права СТО и заједно са принципом Националног третмана представља основу равноправности чланица СТО у међународној трговини.

У првом делу овог рада аутор ће објаснити основне појмове везана за међународне трговинске односе, приказати трансформацију међународне трговине преко ГАТТ 47 и СТО као и структуру СТО. У другом делу биће дефинисан принцип најповлашћеније нације, приказан историјски развој и еволуција принципа, његово место у праву СТО, приказ примене принципа кроз праксу панела и апелационог тела СТО као и промблеми везани за примену принципа који су настали са његовом мултилитерализацијом.

Методолошки поступак који ће бити примењен, уобичајен је приликом писања оваквих радова. Проучена је доступна домаћа и страна правна књижевност и правни прописи, уз уобичајену примену истраживачких техника за прикупљање, обраду, анализу и синтезу података. У првом реду биће примењен нормативни метод, с обзиром на то да би мастер рад великим делом био базиран на анализи одредби оснивачког уговора СТО као и одредби Општег споразума о царинама и трговина и Општег споразума о трговини услугама те би се овај метод примењивао у циљу утврђивања њихове садржина и смисла. Историско правни метод биће коришћен само у мери да се упореде ранија регулатива и карактеристике принципа и на крају коришћењем емпиријског метода указаће се на досадашњу праксу панела и апелационог тела, а дескриптивног метода ради описивања услова неопходних за примену принципа.

Циљ рада је да се кроз анализу норми којима је регулисан принцип најповлашћеније нације и постојеће праксе сагледају сви аспекти примене овог принципа и укаже на његов значај у праву СТО – а. Тиме ће се овај институт приближити свима који су за њега заинтересовани како за упознавање тако и за даље проучавање истог, као и да се укаже на уочене недостатке и проблеме у примени овог принципа

II. Међународни трговински односи

Међународни трговински односи (у даљем тексту МТО) представљају односе сувериних држава који настају приликом трговине. Иако се појавом капитализма и развојем економске торије сматрало да би државе требало да користе либералну трговинску политику и да тргују робом и услугама на основу комапаративне предности која постији између њих све до друге половине XX века државе су редовно покушавале да заобиђу законе тржишта и остваре што већу добит за себе. „У савременој јуриспуденцији се све више указује да међународним трговинским транскацијама одговара јединствен и унификован правни систем, независан од политичких идеолошких, или економских интереса појединих држава, на чијим се територијама налазе седишта учесника МТО.“¹

На тој премиси су се након II светског рата и повели разговори о стварању универзалне међународне организације која ће регулисати међународну трговину, али како договор није могао да се постигне уместо међународне организације закључен је мултилитерални уговор под назим Општи споразум о царинама и трговини закључен 1947. године у Женеви. Потписници су постали чланови форума који је наставио да преговара и установљава правила међународне трговине путем рунди преговора које су се у почетку углавном односиле на тарифе и пријем нових чланова, све до треће рунде у Женеви, популарно назване Кениди рунда која се одржала маја 1964 кад се по први пут шири круг питања о којима се преговара. Преговори кулминирају у Уругвају у тада осмој рунди која је почела 1986. године и трајала преко седам година, а која је завршена 1993. године и након које је дошло до стварања Светске трговинске организације.

Данас можемо рећи да међународна трговина захтева унификацију и хармонизацију националних законодавстава које се у највећој мери обавља у оквиру СТО, али и ван ње. Поред Светске трговинске организације постоји број других међународних организација како универзалних и регионалних тако владиних и невладиних² чија делатност јесте уско повезана са међународним трговинским односима или као основи предмет управо има регулативу истих. Такође данас све више можемо говорити и о појави новог *lex mercatoria* која представља скуп норми донетих од стране самих трговаца које иако регулишу приватно правне односе олакшавају процесе унификације и хармонизације права. Пре свега као универзалне владине међународне организације у оквиру Организације уједињених нација - ОУН као један од сталних органа Генералне скупштине имамо Конференцију Уједињених нација о трговини и развоју - Унцатад која је основана 1964. године и која се бави питањима усмереним на развој МТО.

¹ А. Ђирић, Транснационални трговински правни систем, *Актуелне тенденције у развоју и примени Европског континенталног права* Свеска II, Vol II, стр. 319

² Подела међународних организација на универзалне и регионалне међународне организације настале је на основу критеријума географског подручја држава чланица. Универзалне организације претендује да у своје чланство обухвате све државе света и углавном као своје поље деловања имају питања од великог значаја, док регионалне организације настају на мањој територијалној површини и чланице су државе одређеног региона или државе које са граничне једна са другом. Предмет њиховог деловања су питања од регионалног значаја некад и иста као и питања којима се баве универзалне организације али са пољем деловања које је ограничено на одређени регион. Подела међународних организација на владине и невладине је насталана на основу статуса чланица, па уколико су то државе онда говоримо о владиним организацијама, а уколико нису онда говоримо о недржавним ентитетима – невладиним организацијама

Такође постоји Комисија УН за међународно трговинско право – Унцитрал која је основана 1966. године резолуцијом Генералне скупштине 2205 чије је основни задатак потпуна унификација правила међународног трговинског права.

Поред поменутих постоји и Организација Уједињених нација за индустријски развој – Унидо која као специјализована установа ОУН даје подршку индустријализацији земаља у развоју и основана је 1966. године на основу препоруке Конференције ОУН за трговину и развој. Ван система ОУН имамо Међународни институт за унификацију правила приватног права – Унидроит чије основни задатак је унификација и хармонизација међународног приватног права. Као представних универзалних невладиних организација за МТО најзначајнија је Међународна трговинска комора – ИЦЦ са седиштем у Паризу, настала 1919. године која обухвата на хиљаде компанија, установа и удружења из преко 130 држава света, и залаже се за развој међународне трговине.

Поред поменутих организација за МТО битне су и две организације настале у првој половини прошлог века на конференцији у Бретон – Вудсу, 1945. године као универзалне међународне финансијске организације и то Међународни монетарни фонд чији основни задатак је обезбеђење функционисања међународног валутног система и Међународне банке за обнову и развој као основне кредитне установе. Касније се Међународној банци за обнову и развој придружују још четири универзалне организације и заједно формирају групу Светска банка којој поред поменуте банке припадају и Међународне удружење за развој основано 1960. године у циљу превазилажења тешкоћа у финансирању развоја привреде неразвијених земаља, Међународна финансиска корпорација основана 1956. године настала са циљем подстицања приватних производних предузећа, Мултилатерална агенција за инвестиционе гаранције настала 1988. године како би подржала приватне инвестиције и земље у развоју кроз давање гаранција инвеститорима од последица некомерцијалних ризика³ и деловање у правцу поспешивања инвестирања уопште и као четврту организацију имамо Међународни центар за решавање инвестиционих спорова основан 1966. године који функционише као независни трибунал за спорове произашле из инвестиција и који даје инвеститорима као физичким лицима процесну способност да се појаве као стране у спору са државом у коју су инвестирали.

Овде аутор наводи само неке универзалне организације чије поље деловања утиче на МТО, а поред универзалних морамо поменути и многобројне регионалне организације чија делатност има утицај на поменуте односе. Иако постоји јасан протекционистички карактер, „економски регионализам се данас не сматра негативним фактором у односу на развој светске трговине“⁴ Регионалне интеграције срећу се у свих областима и у свим регионима света. Оне битне за МТО аутор ће само навести и то су у Северној и Јужној Америци Северноамеричка зона слободне трговине, Латинскоамеричка зона слободне трговине, Андска група, Заједничко тржиште земаља Јужног Конуса, у Азији Асоцијација земаља Југо-Источне Азије у Африци Економска заједница западноафричких земаља и Заједничко тржиште Источне и Јужне Африке .

³ Некомерцијални ризик је ризик који се јавља приликом инвестирања и односи се на промене које се могу десити у држави пријема капитала а које нису везане за законе тржишта и најчешће се јављају као ризик од рата, насилне промене власти, револуције и слично.

⁴ А. Пирић, *Међународно трговинско право: Општи део*. Ниш, 2010, стр.360

Арапске земље су основале заједничко тржиште у оквиру Лиге арапских држава, и на крају у Европи можемо говорити о Европској унији, Централноевропском споразуму о слободној трговини, Евроазијској унији и тако даље.

Из свега наведеног можемо закључити да светска привреда полако постаје јединствена како кроз деловање СТО и осталих међународних организација тако и кроз деловање самих трговаца – физичких и правних лица који учествују у МТО. Слободна и фер конкуренција обезбеђује једнакост и исте услове за учеснике МТО, и данас протекционистичке мере држава се не само избегавају већ забрањују и санкционишу од стране управо међународних организација чије су државе чланови и које саме у својим општим актима забрањују интервенизам од стране држава. Данас МТО почивају на принципу слободе трговине који представља идеал и елементарну категорију напретка, али не у у свом апсолутном смислу. Принцип слободе трговине има за циљ успостављање ефикасног трговинског система који се базира на недискриминацији и слободном приступу. Садржина принципа слободе трговине се утврђују како националним законима тако и међународним актима што билатералним што мултилатералним. У оквиру права СТО слобода трговине представљена је „као равноправна тржишна утакмица“⁵, док у ширем смислу обухвата и слободу новчаног промета, инвестирања и тд.

Поред свега наведеног још један велики разлог промене и развоја МТО јесте и глобализација. Тачније процес глобализација није извршио утицај само на МТО већ и на саме међународне организације које се мање или више баве међународном трговином да ли као директни учесници или као форуми за уређивања правила понашања субјекта међународне трговине. Све већа брзина промена и неопходност прилагођавања које захтева глобализација довели су до великих промена на светском тржишту и једна од главних последица је и стварање СТО. На почетку 21. века вредност светске трговине била је негде око 7 милијарде америчких долара, од тога трговина робом је износила негде око 6 милијарде док је трговина услугама износила око 1 милијарде, да би на пример већ 2004. вредност светске трговине износила негде око 11 милијарде америчких долара и то трговина робом износила 9 милијарде, а трговина услугама око 2 милијарде долара⁶. Из наведеног можемо приметити да се за период од неколико година вредност светске трговине скоро удвостручио а главни разлог за то јесу стварање СТО, форумилисање јасних правила у оквиру исте и деловање процеса глобализације на сам појам међународне трговине и неопходност исте за стабилан економски развој.

⁵ А. Пирић, Стандард слободе међународне трговине и механизам његове заштите, *Право и привреда часопис за привредноправну теорију и праксу*, бр. 4-6, стр. 347

⁶ Светска трговинска организација <https://data.wto.org/>

2.1 Институционализација међународних трговинских односа Општи споразум о царинама и трговини 1947

Међународна трговина представља размену добара и услуга преко граница једне државе. Облици прекограничне трговинске сарадње имамо још у древној Месапотамији, Египту и Античкој Грчкој. Иако у малом обиму међународна трговина наставља да се развија кроз средњи век, развитак пута свиле⁷ и стварање Ханзетска лиге⁸ док се у новом веку појављује и прва транснационална компанија - Холандска источноиндијска компанија⁹ и долази до првих назнака стварања слободне трговине. Након другог светског рата међународна трговина доживљава експанзију и долази до стварање првих финансиских међународних организација а касније и до закључења Општег споразума о царинама и трговини који представља први корак ка институционализацији међународне трговине и стварању једне универзалне међународне организације чије основно поље деловања би била управо међународна трговина. Након стварања ГАТТ 47, а уз помоћ све више присутног процеса глобализације крајем 20. века долази и до стварања једне такве организације - Светске трговинске организације.

Идеја о стварању међународне организације која ће регулисати питања међународне трговине представљена је на конференцији у Бретон Вудсу, и као један од основних разлога наведено је да би таква организација комплетирао круг и заједно са Међународним монетарним фондом и Светском банком чинила основом новог светског поретка насталог након другог светског рата. Већ 1945. године Сједињене америчке државе позивају своје савезнике на преговоре о стварању Интернационалне трговинске организације (у даљем тексту ИТО), да би 1946. Економски и социјални комитет УН усвојио резолуцију у којој позива на организовање конференције која ће усвојити нацрт оснивачког уговора за ИТО. Формиран је комитет који се први пут састао у Лондону октобра 1946. године, да би наставио са радом од априла па све до новембра 1947. године. Марта 1948. године преговори су завршени и потписан је Финални акт конверенције УН о трговини и запошљавању ,позантији као Хаванска повеља која је садржала основна правила међународне трговине и друга економска питања, од стране 56 држава. Хаванска повеља никада није ступила на снагу, а главни разлог је одбијање америчког конгреса да ратификује повељу, након чега ни остале потписнице нису обавиле ратификацију.

⁷ Пут свиле је мрежа трговинских рута које су повезивале исток и запад и биле центар економске, културне и других интеракција између источне Азије, Југоисточне Азије, Јужне Азије, Персије, Арапске пенунсуле, Источне Африке и Јужне Европе. Име добија по доминантној трговини свилом која почиње још у периоду Хан династије у Кини, али временом поред силе почиње да се тргује и другим производима.

⁸ Трговински и одбрамбени савез између трговачких удружења и градова у Севернозападној и Централној Европи. Развија се из савеза неколико градова у северној Немачкој у XII веку и доминира поморску трговину на Балтичком мору преко више од 300 година. Територија савеза се простирала од Балтичког до Северног мора али савез губи моћ и утицај у другој половини XV века. Савез је настао ради заштите економских интереса и привилегија чланова.

⁹ Прва мегакомпанија настала спајањем неколи Холандских трговачких компанија на почетку XVII века. Иако се често називала трговачка компанија није се бавила само трговином већ и бродоградњом, производњом зачина и тако даље. Такође се бавила и инвестирањем у неразвијене регионе Холандских колонија. Постојала је скоро 200 година и кренула да губи утицај у првој половини XVIII века, да би већ 1796. године била национализована, а 1799. укинута. Сматра се претечом данашњих транснационалних компанија и узором доста познатије Енглеске источноиндијске компаније која је настала скоро пола века касније.

Истовремено са вођењем преговора о стварању ИТО водили су се и преговори о потписивању међународног уговора којим ће се регулисати питања царина. Преговори су вођени у периоду од 1945. до 1947. године и октобра 1947. У Женеви 23 државе¹⁰ потписале су Општи споразум о царинама и трговини – ГАТТ 47 који ће ступити на снагу 1. јанура 1948. године. Државе потписнице су потписивањем ГАТТ 47 либерализовале трговину за преко 40 000 производа у вредности од преко 10 трилиона америчких долара што је у то време било више од петине вредности светске трговине.

Општи споразум о царина и трговини је у време свог настанка од стране држава потписница схватан као привремени споразум који ће важити до стварања ИТО, али након неуспеха Хаванске повеље ГАТТ 47 је наставио да важи све до 1995. године. Иако успешан у свом циљу либерализације трговине ГАТТ 47 није био међународна организација и није имао изграђену структуру. У почетку састанци су се одвијали на нивоу престваника држава потписница једном до двапут годишње. На тај начин се одржала и прва рунда преговора у Анси, Француска која је почела априла 1949. године и трајала до августа исте године и дошло је до либерализације царина за преко 5000 производа.

Први орган ГАТТ 47 формиран је на другој рунди преговора у Торкију, Велика Британија 1951. године и то је био комитет задужен за организовање гласања на рундама преговора. Рунда у Торкију почела је септембра 1950. године и завршила се априла 1951. и дошло је до либерализације царина за преко 8000 производа. Након тога већ 1955. године потписнице ГАТТ су покушале трансформацију трговинског споразума у међународну организацију али до тога није дошло па је ГАТТ 47 наставио да функционише по принципу рунди преговора.

У Женеви, Швајцарска одржана је четврта рунда преговора која је почела јануара 1946. и завршила се маја исте године као и пета раунда преговора такође одржана у Женеви, и трајала је од септембра 1960. до августа 1961. године и као и предходне у четвртој и петој рунди се расправљало о укидању и смањењу царина. Исте године када је почела пета рунда преговора формиран је и савет представника који је функционисао као административни орган и обављао дневне активности. Шеста рунда преговора престављала је прекретницу у функционисању ГАТТ 47, први пут се поред царина, усваја заједнички став о неким другим питањима везаним за међународну трговину. Усвојена су анти дампинг правила, а расправљало се и о статусу замаља у развоју и помоћи истим. Рунда је одржана у Женеви и почела је маја 1964. и трајала до јуна 1967. године. Рунда је у част убијеног америчког председника Јон Ф. Кенедија који је преминуо 6 месеци пре почетка преговора названа Кенедијева рунда. За време трајања Кенедијеве рунде 1965. године четврти део ГАТТ 47 је додат, а који је регулисао положај држава у развоју и формиран је комитет за трговину и развој који је био задужен за надгледање примене четвртог дела.

¹⁰ Државне потписнице су Аустралија, Белгија, Бразил, Бурма (данас Мијанмар), Канада, Цејлон (Шриланка), Чиле, Република Кина, Република Куба, Чехословачка република, Француска, Индија, Либан, Луксембург, Холандија, Нови Зеланд, Норвешка, Пакистан, Јужна Родезија (Зимбабве), Сирија, Јужноафричка република, Велика Британија и Сједињене Америчке државе

Седма рунда преговора почиње септембра 1973. године и траје до новембра 1979. године и као на предходним царине представљају главно питање о коме се расправља. Одржана је у Токију, Јапан и поред царина усвојен је и Споразум који се односи на међународну трговину текстилом 1974. године као краткорочно решење, чије је трајање продужено још за време Токијске рунде 1977. године, па поново 1986.1991 и 1992. године. Након неуспелог организовања нове рунде преговора 1982, године последња рунда ГАТТ 47 почела је 1986. године у Пуенда дел Естеу, Уругвај и трајала је до децембра 1994. године. Резултирала је оснивањем Светске трговинске организације и интеграцијом ГАТТ 47 у правни систем СТО.

Основни циљ ГАТТ 47 можемо рећи да је укидање државног протекционизма и либерализација међународне трговине. Можемо рећи да је ГАТТ садржао три основне одредбе. Прва је прихватање принципа најповлашћеније нације и признање осталим државама потписницима споразума. Све потписнице морају бити једнаке кад су у питању царине али су дозвољени изузеци који се односе на регионалне интеграције – царинске уније и зоне слободне трговине као и на специјалне царине које постоје између чланица Британског комонвелта као и царине чије укидање ће значајно угрозити домаће произвођаче.

Друга основна одредба односила се на забрану увођења квантитативних ограничења на увоз и извоз са изузецима: уколико државе имају вишак пољопривредних производа, када држава мора да заштити свој платни билан због мањка девизних резерви као и за државе које тек уводе слободно тржиште како би обезбедиле прилагођавање својих индустрија. Поред поменутих изузетака државе су могле да се користе квантитативним ограничењима ради заштите националне безбедности – заштите интелектуалне својине, јавног здравља и тако даље.

Трећа основна одредба је додата касније тек 1965. године са све вишим бројем држава у развоју које прихватају ГАТТ 47. Односила се на повластице које развијене државе дају земљама у развоју како би стимулисале економију и привредни развој.

Општи споразум о царинама и трговни је био на снази 47 године, основна функција је била у смањењу царина између држава потписница. Управо то је утицала на раст светске трговине у просеку 8 процената годишње у периоду између 1950 и 1970 године. Вредност светске трговине је порасла са 332 милијарде америчких долара у 1970 годину на 3.7 билиона америчких долара 1993. године. У 1995. години ГАТТ 47 потписале су 128 државе између којих се одвијало 80 процената светске трговине.

Поред позитивних можемо рећи да је ГАТТ 47 имао и одређене негативне утицаје на привреду држава потписница. Пре свега ниске царине су довеле до пропасти неких домаћих индустрија што је довеле до велике незапослености у тим секторима што је онда захтевало интервенцију држава како би омогућили да њихови произвођачи буду конкурентни на светском тржишту, а као најбољи пример имамо пољопривредне производе из САД и Европе. Као и сваки други трговински споразум ГАТТ 47 је смањило ингибиције државе у области трговине робом. Постојала је обавеза прилагођавања домаћих правних прописа одредба споразума.

Тако на пример пре потписивања ГАТТ 47 Индија је неким компанијама дозвољава производњу лекова без плаћања трошкова лиценце како би смањила цену коштања финалног производа и омогућила већу могућност држављанима да набаве лекове. Након прихватања ГАТТ 47 Индија је морала да укине поменуте одредбе како би обезбдила равноправност компанија из свих држава потписница ГАТТ 47 што је довело да скока цене лекова и онемогућило много држављане Индије да их набаве.

Већ наведене ситуације су само неки од примера који показује да ГАТТ 47 поред свега доброг произвео је одређене негативне последице на државе потписнице али када сагледамо целокупно дејство које је овај трговински споразум произвео можемо рећи да је ГАТТ 47 остварио своју сврху либерализације трговине и забране државног протекционизма.

2.1.1 Уругвајска рунда преговора

Уругвајска рунда преговора као последња рунда преговора у оквиру ГАТТ 47 почела је септембра 1986. године, а завршила се децембра 1994. године. На почетку рунде учествовало је 103 држава потписница да би до краја рунде која се завршила у Маракешу, Мароко учествовало 125 државе потписнице ГАТТ 47. Финалним актом усвојено је 28 споразума о либерализацији трговине, Споразум о оснивању СТО као и 4 плулитерална споразума.

Споразум о оснивању СТО поред одреби које се односе на структуру ове међународне организације садржи и 3 основна споразума: Општи споразум о царинама и трговини, Општи споразум о међународној трговини услугама и Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине као и Договор о правилима и процедурама за решавање спорова, Споразум о условима за страна улагања која утичу на спољну трговину и Механизме за испитивање спољнотрговинске политике држава чланица.

Општи споразум о царинама и трговини (у даљем тексту ГАТТ 94) представља скуп унапређених правила ГАТТ 47 допуњена споразумима усвојеним у оквиру финалног акта и то: Споразум о пољопривреди, о санитарним и фитосанитарним мерама, о текстилу и одећи, о техничким препрекама у међународној трговини, о антидампингу, о субвенцијама и компензаторским мерама, о условима за страна улагања која утичу на спољну трговину и Механизам за испитивање спољнотрговинске политике држава чланица.

Општи споразум о међународној трговини услугама (у даљем тексту ГАТТ) представља први међународни акт који садржи правила о трговини услугама. Дефинише међународну трговину услугама као не само пружање услуга које се обавља преко државних граница већ и оно које укључује кретање капитала и радне снаге преко граница. Обухвата пружање услуга преко државне границе, коришћење услуга у иностранству када корисник пређе границу како би користио услугу у другој држави, коришћење услуга које пружају фирме директно основане капиталом из иностранства и на крају коришћење услуга које пружају лица које имају привремено присуство на извозном тржишту.

Трећи основни споразум СТО организације јесте Споразум о трговинским аспектима интелектуалне својине (у даљем тексту ТРИПС) чији основни циљ јесте хармонизација и унификација права интелектуалне својине. Обухвата како права индустриске својине и то: патенте, жигове укључујући и услужне жигове, географске ознаке, индустријске узорке и моделе, топографије интегрисаних кола тако и аутроско и права сродна аутроском. ТРИПС такође регулише и питање послоних тајни и других неоткривених информација.

Када су у питању плурилатерални споразуми у оквиру Уругвајске рунде усвојена су и четири споразума која су остављена вен пакета све или ништа¹¹ и то су: Споразум о трговини цивилном авиотехником, о државним јавним набавкама, о млечним производима и о говедини. Последња два су престала да важе 1997. године.

2.2 Светска трговинска организација

„Светска трговинска организација од самог свог настанка предмет је интензивног и свеобухватног интересовања правника, економиста, теоретичара међународних односа, социолога и свих других који се баве процесом глобализације и његовим манифестацијама“.¹² Настеје као резултат успеха оставарених кроз ГАТТ 47 и процеса глобализације јер глобализациони процес даје „правно политички основ и оправдање за признање неопходности да међународна трговина добије свој институционални карактер“.¹³ За СТО можемо рећи да представља заокружен систем са сопственим правилима понашања која органи СТО сами усвајају и одговарајуће механизме за спровођење поменутих правила понашања.

Циљеве СТО организације одређени су преамбулом споразума о оснивању СТО:

„Свесне да би њихови односи на пољу трговине и економских тежњи требало да се развијају у циљу пораста животног стандарда, осигурање пуне запослености и обимног и уједначеног раста величине реалног прихода и ефективне тражње, експанзије производње и трговине робом и услугама, уз истовремено омогућавање оптималног коришћења светских ресурса у сагласности са циљевима одрживог развоја, и тежећи да се истовремено очува животна средина коришћењем све бољих начина да се постигне у складу са потребама и интересима на различитим нивоима економског развоја;

Схватајући такође да постоји потреба за позитивним напорима да земље у развоју а посебно оне најмање развијене међу њима, осигурају себи учешће у расту светске трговине који је примерен потребама њиховог економског развоја,...“¹⁴

¹¹ Приликом приступа СТО државе морају да прихвате све споразуме усвојене финалним актом Уругвајске рунде, а не само споразум о оснивању СТО. Једини споразуми који су нису обухваћени јесу четири плурилатерална споразума.

¹² П. Цветковић, *Увод у право Светске трговинске организације*, Ниш, 2010, стр. 1

¹³ *ibid.*, стр. 1

¹⁴ Видети преамбулу Споразума о оснивању Светске трговинске организације, тач. 1 и 2. Превод споразума преузет из: Зубић-Петровић, Снежана/Раковић, мр Александра, *Светска трговинска организација: правни инструменти и савремене тенденције*, Београд, 2005, стр. 23

Из цитиране одредбе можемо закључити да су циљеви: раст животног стандарда, смањење незапослености, пораст тражње, производње и трговине робом и услугама. Наглашена је важност развоја али и заштита других јавних интереса, а као начин за остварење поменутих циљева у преамбули се наводи либерализација трговине и поштовање принципа недискриминације.

Преамбула споразум о оснивању СТО поред циљева дефинише и функције организације у члану III:

„СТО има задатак да омогући примену, администрирање, деловање и унапредђење циљева овог Споразума и мултилатералних трговинских споразума, и такође ће обезбедити оквир за примену, администрирање и деловање плурилатералних трговинских споразума;

СТО треба да обезбеди форум за преговоре између земаља чланица о мултилатералним трговинским односима по свим питањима везаним за споразуме из Анекса уз овај споразум. СТО ће такође обезбедити форум за наставак преговора између чланица о њиховим мултилатералним трговинским односима, као и оквир за примену резултата таквих преговора, о чему одлучује Министарска конференција;

СТО ће вршити администрирање Договора о правилима и процедурама за решавање спорова, сажетог у Анекси 2 уз овај Споразум;

СТО ће вршити администрирање „Мејханизма испитивања трговинских политика“, које је садржан у Анексу 3 уз овај Споразум;

У циљу постизања веће усклађености у креирању глобалне економске политике, СТО ће, по потреби, сарађивати са Међународним монетарним фондом и Међународном банком за обнову и развој и њиховим агенцијама.“¹⁵

„Светска трговинска организација је међународна организација у правом смислу те речи, са правним субјективитетом и капацитетом који једној таквој организацији припада“.¹⁶ Два су основна органа: Министарска конференција и Генерални савет, а поред њихи постији и Секретаријат.

Министарска конференција је главни орган коју чине представници свих држава чланица и састаје се најмање једанпут у две године. Основне надлежности Министарске конференције су:

¹⁵ Превод споразума преузет из: Зубић-Петровић, Снежана/Раковић, мр Александра, *Светска трговинска организација: правни инструменти и савремене тенденције*, Београд, 2005, стр. 25

¹⁶ *op. cit*, стр. 31

1. Ослобођење од обавеза које произлазе из Споразума о оснивању СТО или другог споразума у систему СТО;
2. Усвајање измене Споразума о оснивању СТО или било ког споразума из система СТО;
3. Доношење одлука о пријему новог члана у СТО.¹⁷

Одлуке се доносе консензусом¹⁸, а уколико се консензус не оствари за одређена питања се тражи трочетвртинска већина (тумачење норми, ослобођење од обавеза и рефизика споразума) или двотрећинска већина (ревизије споразума за које није изричито предвиђена трочетвртинска већина и пријем у чланство). Такође поред наведеног Мини Отстарска конференција установљава и комитете: Комитет за трговину и развој, Комитет за платно – билансне рестрикције, Комитет за буџет, финансије и администрацију.

Генерални савет је оперативни орган и он доноси одлуке између Министарских конференција. У оквиру савета функционишу два основа тела СТО и то: орган за решавање спорова и орган за испитивање маханизамa трговинске политике, састаје се по потреби и чине га представници држава чланица, контролише буџет организације и остварује сарадњу са осталим међународним организацијама. Поред два поменута тела у оквиру савета функционишу и савет за трговни робом, за трговину услугама и за трговинске аспекте права интелектуалне својине. Са Министарском конференцијом Генерални савет има „однос субординације“.¹⁹

Секретаријат СТО је административни орган са основим задатком да олакшава примену споразума СТО, а поред тога и обезбеђује форум за преговоре и брине о „доследности вођења глобалне економске политике“.²⁰ На челу секретаријата је Генерални секретар кога именује Министарска конференција.

2.2.1 Принципи СТО

Правни систем који је настао у оквиру СТО као и сваки други правни систем не може бити у потпуности закружен и садржати правила понашања за сваку ситуацију. Правне норме СТО иако у већој мери покушавају да регулишу МТО и даље се јављају правне празнине и контрадикторне одредбе. Разлог овим појавама је пре свега немогућост креатора норми да предвиде сваку ситуацију и брзину развоја друштвених односа које регулишу норме СТО, а са друге стране СТО иако правни следбеник ГАТТ 47 онда јесте прва универзална међународна организација које регулише МТО и самим тим њено деловање је пионирско и представља „ход по непознатој земљи“²¹

¹⁷ *op. cit.*, стр.285

¹⁸ Специфичност консензуса предвиђеног Споразумом о оснивању је у томе што није неопходно да се све државе чланице сагласе са одлуком о којој се расправља већ је неопходно да ниједна држава чланица не удари ВЕТО то јест довољно је да се ниједна државе не прозиви одлуку да би она ступила на снагу. У теорији се ово назива негативни консензус.

¹⁹ *op. cit.*, стр.285

²⁰ *op. cit.*, стр.286

²¹ *op. cit.*, стр. 97

Упраово ове празнине и контрадикторност која се јавља приликом тумачења норми захтево постојање одређених одредби које представљају основне идеје и идеале правног система и чијом применом ће се правне празнине попунити а нејасне одредбе протумачити. Те одредбе које представљају идеје и идеале правног система СТО налазимо у принципа СТО који представљају „кључ“ који се користи за попуњавање празнина и тумачење одредби споразума.

У теорији се јављају два модалитета формулисања принципа и то: Нормативни и Дескриптивни модалитет. Нормативни модалитет полази од тога да су принципи „руководна начела“²² и основна функција је тумачење норми. Дескриптивни модалитет базира се на схватању да принципи представљају резултат генерализације скупа правних норми и као такви не могу се користити за тумачење норми јер не представљају самостална правна правила већ настају на основу скупа већ постојећих. У оквиру система СТО ове две теорије нису „међусобно искључиве“²³ већ поједини принципи зависно од ситуације могу имати како нормативни тако и дескриптивни карактер.

Применом наведених модалитета у праву СТО могу се установити основи принципи, а разлог томе је што у оквиру Споразум о основању СТО и пратећим анексима није установљена листа принципа. Тумачење поменутог споразума, а пре свега наведених циљева који се помињу у оквиру преамбуле споразума, али и коришћењем дескриптивног модела и закључивањем на основу одговарајућих скупова правних норми могу се апстрактовати принципи права СТО као што су: принципи пропорционалности и његова против тежа, принцип специјаног третмана, принцип добре вере, принцип недискриминације који се јавља кроз два основна појавна облика: принцип најповлашћеније нације и принцип националног третмана као и многи други. Сви принципи који постоје у оквиру права СТО можемо груписати у три основне групе и то: правни принципи у ужем смислу као што су принципи добре вере, правничног процеса и пропорционалности, правно – политички принципи у које између осталих спадају принцип специјаног третмана и принцип легитимних очекивања, и правно – економски принципи као што су принцип либерализације трговине, принцип најповлашћеније нације, принцип националног третмана

Значај принципа за право СТО се може рећи да је двојак, поред могућности коришћења принципа за схватање намера ствараоца правила норми они се и користе као инструмент за „евалуацију извештаја и ставова панела и апелационог тела“²⁴, а начин на који се користе поменити принципи такође постоје два: користе се за тумачење норми Споразума о основању СТО, као и пратећих споразума као један и у пракси панела и апелационих тела користе се као правна правила за регулисање одговарајућих ситуација као други. Пример другог начина можемо видети у спору „Turkey – Textiles“ у коме је панел у свом извештају директно применио принцип међународног јавног права, установљен у спору „Nauru“²⁵ пред Међународним судом правде тачније у издвојеном мишљењу судије Shahabuddeen које иако издвојено није супротно мишљењу судског већа

²² op. cit., стр. 99

²³ ibid., стр. 99

²⁴ op. cit., стр. 101

²⁵ О томе видети више на <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AUYrBkIntLaw/1999/16.html>

већ представља додатно објашњења става судског већа у поменотум спору, како би решио питање националности преузете мере, а који је апелационо тело потврдило²⁶.

2.2.2 Карактер и природа обавеза држава чланица СТО

Да би се објаснила природа обавеза држава чланица СТО неопходно је прво поменути различите модалитете правне заштите које постоје у праву СТО. Први модалитет је заштита легитимних очекивања – „заштита интреса држава чланица да друге државе чланице, учествујући у међународној економској размени, поштују правила понашања установљена нормама СТО система“.²⁷ Други модалитет заштите јесте везан за повреду права држава чланица СТО и компензацију државе штетника оштећеној држави.

Расправа о природи обавеза држава чланица СТО базира се на теоријској расправи о мултилатералним и билатералним карактеру обавеза држава које учествују у међународним односима. У досадашњој јуриспуденцији међународног јавног права не постоје јасни критеријуми за разликовање карактера обавеза јер на крају мултилатерална обавеза јесте „обавеза према свету“²⁸, а билатерална јесте обавеза преко конкретном субјекту међународног права.

До сада једини начин за разликовање карактера обавеза јесте документ Међународног суда правде у коме се поставља питање резерви држава потписница Конвенције о геноциду у коме је суд нашао да карактер обавезе прихваћене ратификацијом ове конвенције није такав да се штите индивидуални интереси већ хуманитарни интереси цивилизованог света.²⁹ Такође ово питање се поново поставља у Извештају о међународном уговорном праву у коме су међународни споразуми подељени на оне реципрочног типа који садржаве билатералне обавезе и оне интегралног типа које садрже мултилатералне обавезе.³⁰ Последица ове поделе јесте у томе што прво реципрочни уговори се могу суспендовати услед непоштовања норми док интегрални не могу и друго уколико државе потписнице интегралног уговора закључе реципрочни уговор са истим предметом регулисања већу правну снагу имају одредбе интегралног уговора. Реципрочни међународни уговори су они који регулишу односе између две државе док интегрални уговори су они који садрже обавезе које имају „колективну природу“.³¹

Када говоримо о природи обавеза држава чланица СТО морамо умати у виду различите норме које постоје у Споразуму о оснивању СТО и пратећим споразумима. Пре свега имамо институционалне норме које регулишту структуру СТО и њених органа и те одредбе имају карактер интегралних одредби то јест имају карактер мултилатералности,

²⁶ О томе видети више „Turkey – Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products – Report of the Panel“ на http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds34_e.htm

²⁷ *op. cit.*, стр. 66

²⁸ *ibid.*, стр. 66

²⁹ Више о томе извешај Међународног суда правде из 1951. године, страна 23

³⁰ Комисија за међународно право - Трећи извештај о међународном уговорном праву чл. 18 и чл. 19

³¹ *op. cit.*, стр. 68

док за карактер одреби које регулишу права и обавезе држава чланица у теорији, а ни у пракси нема јединственог става.

Они који пропагирују билатерални карактер обавеза везују се пре свега за то да кршење обавезе произашле из система СТО не мора да доводи до повреде права других држава чланица већ само до угрожавања њихових интереса, да је трговина пре свега билатерална делатност и иако је она мултилатерализована кроз систем СТО она у својој основи остаје билатерална категорија, да идеал слободне трговине не представља опште добро само по себи већ да је инструмент остваривања економског напретка, да обавезе држава чланица СТО настају на основу преговора који се воде на билатералном нивоу.

За разлику од горе наведеног мултилатерална природа обавеза држава чланица СТО теротичари подржавају наводећи да је либерализација трговине од општег интереса и да са развојем процеса глобализације међузависност држава постаје све већа те кршење обавезе према једној држава не наноси штету само њој већ и свим њеним трговинским партнерима са чим аутор мора да се сложи. Данас међународна трговина у оквиру СТО, али и ван ње представља основни вид сарадње и једини начин да државе задовоље све потреба савременог човека.

2.2.2.1 Дуализам правде СТО

На почетку овог поглавља поменули смо да је за разумевање карактера обавеза неопходно говорити о различитим карактеристикама правде која постоји у систему СТО. Прва јесте дистибутивна правда која се базира на мултилатералном карактеру обавеза које произилазе из легитимних очекивања држава чланица, а друга јесте корективна правда која се базира на билатералном карактеру обавеза и штите државе чланице од мера и акција других држава чланица којима се наноси конкретна штета.

„Разлика између корективне и дистибутивне правде условљава и разлику између средстава и начина заштите. Уобичајно средство корективне правде је комензација за „жртву“, док код дистибутивне правде, типична санкција за прекршиоца норме представља лишење пропорционалног удела јавног добра.“³² Такође поред средстава и начина заштите разлика између ових двеју правди постижу и у повреди права, приликом примене корективне правде врши се комепназација оптећеном због повреде индивидуалних права, док код примене дистрибутивне правде врши се компензација заједници због повреде колективних права.

У оквиру права СТО корективном правдом штите се „појединачни и мерљиви интереси и права чланица СТО“,³³ док се дистибутивном правдом штити интерес очекивања. Код корективне правде ситуација је доста јасније постоји обавеза државе чланица настала на основу одступања од мултилатерализованих обавеза преузета према другој држави чланици, обавеза није испуњена и као последица тога настаје билатерални однос у оквиру СТО између те две државе чланице у којој је држава „штетник“ дужна да

³² У. Здравковић, Концепт дистибутивне правде у Светској трговинској организацији, *Право и привреда часопис за привредноправну теорију и праксу*, бр. 7- 9, стр. 287

³³ *op. cit.*, стр. 293

надокнади штету „оштећеној држави“. Дистрибутивна правда је осетно копликованија и везује се за колективне обавезе преузете према свим државама чланицама СТО и такође произилази из принципа легитимних очекивања. Свака држава чланица СТО поступа са претпоставком да ће остале државе чланице СТО поштовати своје обавезе, те уколико једна од њих прекрши неку од својих обавеза колективног карактера настаје ефекат који у већини случајева не штети одмах али се штета може очекивати у будућности што доводи до немогућности примене корективне правде и просте надокнаде штете већ је неопходно активирати дистрибутивну правду која се у СТО огледа у обавезивању државе „штетника“ да се врати у границе система СТО, а уколико држава не поступи у складу са тим може доћи и до суспендовања концесија у складу са принципом пропорционалности у ширем смислу³⁴.

Из наведеног можемо видети да у оквиру права СТО постоји како дистрибутивна тако и корективна правда и да су и једна и друга неопходне ради заштите интереса држава чланица СТО. Дуализам правде са базира на различитом карактеру обавеза прва на заштити интереса очекивања, а друга на конкретним интересима држава чланица. Ово даље компликује теориску расправу о карактеру обавеза и иако аутор сматра да је карактер обавеза више мултилатерални него билатерални мора се констатовати да мултилатерални карактер није једини већ у најбољем случају доминантнији карактер обавеза држава чланица СТО.

2.2.3 Правни систем СТО

Правни систем Светске трговинске организације је заокружен систем са својим изворима права, системом за решавање спорова и правним принципима као кровним идеалом целог система. Светска трговинска организација је међународна организација *par excellence* у којој се сваки правни акт усваја у оквиру рунди преговора држава чланица те ти акти углавном представљају средњу линију између интереса и уступака држава чланица. Такође систем се додатно компликује постојањем дуалне правде коју пружа СТО. Додатно се компликује разумевање правног система СТО када се постави питање „конституционалног карактера“ права СТО и расправе у теорији о њему. Иако доста теоричара подржавају ту премису базирајући је на томе што правни систем СТО поседује „капацитет за обезбеђење универзалног дејста и униформне примене материјалних правила“³⁵ не слажу се сви о извору те конституционалности те су се створиле три школе миљења. Да ствари буду још компликованије постоје и теоретичари који се не слажу са поменутом хипотезом и често су за то налазили подршку од самог апелационог тела СТО, и они базирају своје схватање пре свега на извештају апелационог тела у спору

³⁴ Принцип пропорционалности у ширем смислу у право СТО се састоји од своје квалитативне и квантитативне компоненте. Квалитативна компонента се даље састоји од обавезе оштећене државе да приликом суспензије концесија суспендује оне које се односе на сектор у којем је настала штета, уколико то није могуће могу се суспендовати концесије у другим секторима уколико су они обаухваћени истим споразумом ка којим је обухваћен и сектор у коме је настала штета, и на крају уколико ни то није могуће или није ефикасно могу се суспендовати концесије из других споразума. Квантитативна компонента пропорционалности у ширем смислу односи се на то да штета коју држава штетник трпи суспензијом концесија не може бити већа од оне коју трпи оштећена држава због кршења обавеза државе од стране државе штетника.

³⁵ *op. cit.*, стр. 58

„Japan – Alcoholic Beverages II“ у коме се наводи да су државе саме одабрале да постану чланице СТО али да се оне тиме нису одрекле свог суверенитета већ су пристале да свој суверенитет остварују у складу са обавезама које су преузеле постајући држава чланица СТО. Такође се овај став подупире чињеницом да државе могу да одступе од својих обавеза у циљу заштите својих легитимних интереса. Ова теориска расправа се неће скоро завршити, а аутор би морао да се сложи са другом групом теоричара јер сматра да иако право СТО има назнака конституционалности, још увек правном систему СТО не можемо дати епитет конституционалног али то не значи да то нећемо моћи у будућности са развојем саме организације и све обухватнијим процесом глобализације.

Уколико оставимо теориску расправу о карактеру правног система СТО по страни, требамо поменути сам правни систем и његове изворе. Као и свака друга међународна организација тако и СТО као основни извор има споразум о оснивању СТО али и пратеће споразуме. Поменути споразуми даље на основу критеријума да ли органи за решавање спорова имају надлежност за њихово спровођење можемо поделити на обухваћене споразуме код којих органи за решавање спорова имају надлежности и остале над којима органи за решавање спорова немају надлежност. Поред поменутих споразума као извори права могу се јавити и акти органа СТО, извешатији органа за решавање спорова, правни принципи СТО, међународно обичајно право и тако даље. На основу поменутог све изворе права можемо поделити на оне у ужем смислу и оне у ширем смислу. Изворе права у ужем смислу чине обухваћени споразуми који представљају јединствени пакет који државе уколико желе да постану чланице СТО морају да прихвате све. У ширем смислу извори права СТО представљају све остале акте, принципе, обичаје и тако даље који се користе за интерпетацију и бољу примену обухваћених споразума те служе као допуна која их употпуњава.

На крају оно што можемо додати јесте да правни систем СТО иако окружен има своје недостатке и проблеме. Најбољи пример тога јесте управо начин на који тај систем настаје и мења се. Као и код сваке друге међународне организације тако и код СТО све промене морају проћи кроз преговоре држава чланица и самим тим неопходно је да државе нађу средњу линију између сопствених интереса и уступака које су спремне да дају како би се одређена норма усвојили или прилагодила новонасталој ситуацији. Код трговина поготово у ери глобализација каква је сада једино што је константно је то да ништа није константно, свакодневно долази до великих промене које норме СТО организације морају да прате. Начини да норме СТО одговоре динамичној материји коју регулишу поред константне ревизије и усвајања анекса уговора јесте прихватање еволутивног приступа у тумачењу норми. Еволутивни приступ јесте приступ у којем се норме тумаче тако да могу да одговоре на промене у „економским, политичким и правним премисама на којима је скоро сваки међународни уговор базиран и на којима систем организације функционише“³⁶.

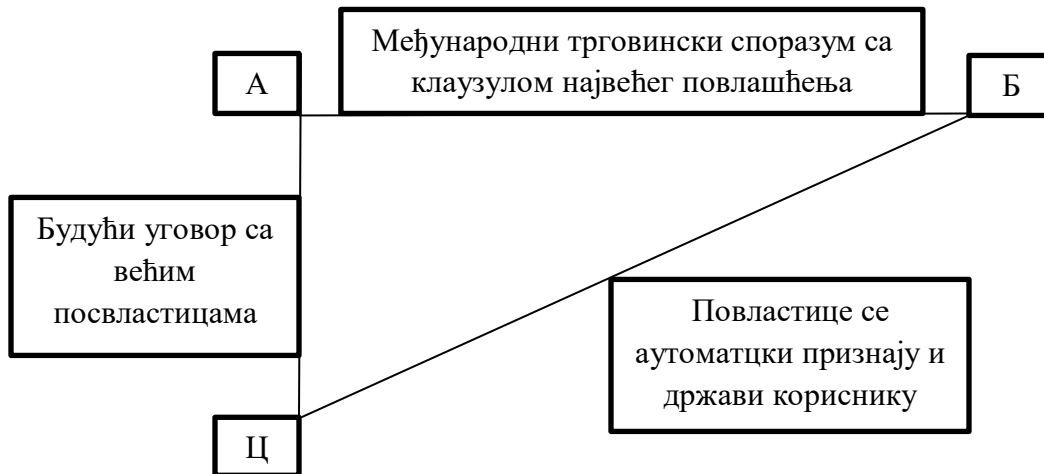
³⁶ П. Цветковић, Interpretation of WTO law: evolutionary approach; in: Поповић Д., (ed.), *Legal implications of trade liberalization under SAAS and CEFTA*, Beograd, 2018 pp. 221 - 234

У оквиру СТО еволутивни приступ тумачењу устанвољен је приликом одређевиња надлежности панела и апелационих теле за решавање спорова. Приликом решавања спрова поменута тела поред норми СТО могу примењивати и норме међународног права које се налазе ван система СТО и на тај начин СТО прати развој и промене које се дешавају у међународном праву, а самим тим и на глобанлном нивоу. Једино овако правни систем СТО може остати релевантан и пратити дрштевни развој држава чланица и све динамичнију област трговине коју систем претендује да регулише.

III. Појам принципа најповлашћеније нације и историски развој

„Концепт мултилатерализоване либерализације савремених међународних трговинских односа почива на два темељна начела. Реч је о стандардима најповлашћеније нације и националног третмана, који су инструменти спречавања дискриминације у међународним трговинским односима.“³⁷

Принцип најповлашћеније нације је „обавеза сваке стране уговорнице из међународног трговинског споразума да призна партнерској страни уговорници, њеним физичким и правним лицима у области њихових узајамних односа, права, преимућства, привилегије и олакшице у мери којој их је она одобрила, или ће их у будућности одобрити било којој трећој држави, њеним физичким или правним лицима.“³⁸ Принцип најповлашћеније нације одстарањује „фаворизовање у корист трећих земаља“³⁹ и омогућава једнакост странаца за пословање на територије државе која даје и признаје статус највећег повлашћења. Приликом примене принципа најповлашћеније нације имамо међународни трговински споразум између држава које дају статус најповлашћеније нације – државе гарант и државе којој се даје статус најповлашћеније нације – држава корисник. У таквој ситуацији сваки следећи међународни трговински споразум који закључи држава гарант са неком трећеом државом, а у њему даје веће повластице од оних које има држава корисник због поседовања статуса најповлашћеније нације држава корисник аутоматски добија те веће повластице и на тај начин је држава корисник у свом статусу као трговинског партнера изједначена са свим осталим трговинским партнерима државе гаранта. Предмет поређења код примене принципа најповлашћеније нације јесте управо повластице дате трећеој држави од стране државе гаранта.

³⁷ А. Ћирић, Третман најповлашћеније нације у међународним трговинским односима; у: Варади Т., Митровић Д., Хибер Д., Павић В., Дорђевић М., Јовановић М. (ур.), *Liber amicorum Гаито Кнежевић*, Београд, 2016, стр. 637 - 653

³⁸ Ibid., стр. 637 - 653

³⁹ op. cit., стр. 185

Где је: А – држава гарант, Б – држава корисник и Ц – трећа држава.⁴⁰

Први елементи принципа најповлашћеније нације јављају се још у периоду између XI и XIII века када владари додељују уступке трговцима из иностраних градова. Након XV века креће да се користи као начин изједначавања нација и са све већим бројем трговинских споразума постаје „уговорни стандард.“⁴¹ Јавља се у мировним споразумима између Шведске и Велике Британије као и у трговинском споразуму између Шпаније и Велике Британије оба средином XVII века. У данашњем облику први пут се јавља у трговинском споразуму, Кобден – Шеваље, између Француске и Велике Британије закључен 23. 01. 1860. године. Данас се принцип најповлашћеније нације прво са билатералног пренео на мултилатерални ниво и то пре свега у оквиру регионалних организације, а стварањем СТО принцип најповлашћеније нације се мултилатерализује и у оквиру универзалне међународне организације.⁴²

Назив овог принципа није најзахвалнији јер језичким тумачењем може се закључити да држава која добија овај статус је у повољнијем положају од осталих држава. Дејство овог института је сасвим супротно и служи изједначавању држава и сузбијању дискриминације. Иако је најповлашћенија нација најчесталији назив користи се и назив „grandfather clause“ , а на пример у САД се користи назив нормални трговински односи.

Са својом дугогодишњом применом овај принцип се развио довољно да га можемо поделити у различите врсте. Пре свега раније се јављао као билатерални, а данас све више као мултилатерални принцип међународне трговине. Поред тога можемо га поделити и на једнострану и двострану где се код једностраних само једна држава признаје статус најповлашћеније нације свом партнеру док код двостраних имамо реципоритет једна другој признају статус највећег повлашћења. Условне и безусловне на основу критеријума да ли повластице дате трећој држави аутоматски и безусловно прелазе на државу корисника или прелаз захтева испуњење одређених услова и садашња и будућа у зависности да ли само повластице дате трећим државама које постоје у тренутку потписивања уговора са калузулом највећег повлашћења прелазе на државу корисника или ће на друшву корисника прећи само оне повластице дате трећим државама након потписивања споразума са калузулом највећег повлашћења. Поред поменутих постоје и друге поделе клаузуле као на пример позитивна и негативна и тако даље.

⁴⁰ Шема преузета од: Stephan W. Schill, Multilateralizing Investment Treaties Through Most - Favored - Nation Clauses, Berkeley Journal of International Law No. 2/2009

⁴¹ *op. cit.*, стр. 637 - 653

⁴² Иако је принцип најповлашћеније нације био мултилатерализован и у ГАТТ ери, стриктно гледано ГАТТ 47 није био међународна организација у правом смислу те речи те је стварањем СТО принцип први пут постао један од основних и базичних принципа универзалне међународне организације.

IV. Примена принципа најповлашћеније нације у праву СТО

Пре утврђивања начина примене принципа најповлашћеније нације мора се поменути принцип недискриминације које у окриву права СТО поред најповлашћеније нације обухвата и принцип националног третмана. Принцип недискриминације представља један од основних принципа не само СТО већ и МТО уопште. Принцип је утврђен већ у самом Споразуму о основињу СТО и наведен као један од средстава за остваривање циљема СТО.

Принцип најповлашћеније нације представља одраз начела недискриминације и једна је од претпоставки за успостављање функционалног мултилатералног трговинског система. Још средином прошлог века за време преговора о оснивања ИТО представници САД су сматрали да је принцип најповлашћеније нације „апсолутно фунадменатал“. Након неуспеха у формирању одредбе из нацрата уговора о основиња ИТО о принципу најповлашћеније нације постају члан 1. ГАТТ 47, а касније оснивањем СТО и инкорпорисањем ГАТТ 47 као ГАТТ 94 поменута одредба остаје непромењена.

„Потписивање ГАТТ 47 представља прву формализацију принципа недискриминације,⁴³ а самим тим и прву формализацију најповлашћеније нације на мултилатералном нивоу као и обезбеђивање његове обавезне примене. Касније оснивањем СТО и инкорпорацијом ГАТТ 47 у систем СТО као ГАТТ 94 принцип најповлашћеније нације наставља да се примењује с тим што се дејство шири и на трговину услугама где и ГАТС утврђује примену поменутог принципа као и на трговинске аспекте интелектуалне својине где је и у ТРИПС аранжману прихваћен принцип најповлашћеније нације. Такође принцип најповлашћеније нације прихваћен је у неким „обухваћеним споразумима“ као на пример Споразум о техничким препрекама у трговини⁴⁴ (ТБТ споразум) и Споразум о примени санитарних и фитосанитарних мера⁴⁵ (СПС споразум).

Принцип најповлашћеније нације у систему СТО не може се посматрати одвојено од принципа недискриминације као једног од основог принципа СТО. Примена овог принципа „прерасла је у интерес очекивања, као општег правног постулата реализације односа и сарадње њених чланица.“⁴⁶

⁴³ У. Здравковић, Принцип недискриминације у савременим међународним трговинским односима, *Правни систем и заштита од дискриминације*, бр. 1 - 15 стр. 352

⁴⁴ Члан 2. тачка 1 ТБТ споразума гласи „Државе чланице ће осигурати да се, у погледу техничких прописа, производима који се увозе са територије биоло које чланице одобри третман који није неповољнији од третмана који се одобрава сличним производима националног порекла и сличним производима који су пореклом из било које друге земље.“

⁴⁵ Члан 2. тачка 3 СПС споразума гласи „Државе чланице ће осигурати да њихове санитарне и фитосанитарне мере не доводе до арбитрарне и неоправдане дискриминације између држава чланица у истим или сличним условима, укључујући дискриминацију између њихове сопствене територије територије осталих чланица. Санитарне и фитосанитарне мере неће се примењивати на начин који би представљао прикривено ограничавање међународне трговине.“

⁴⁶ *op. cit.*, стр. 637 - 653

Примена овог принципа у праву СТО значи да уколико једна држава чланица СТО одобри трговинске олакшице другој држави чланици неопходно је да одмах и без услова те исте олакшице одобри и свим осталим чланицама СТО. Принцип се односи на сличне производе „каучук појам“ који иако није дефинисан у праву СТО кроз праксу панела и апелационих тела је утврђено екстензивно тумачење како би се осигурала примне принципа.

Да сумирамо у оквиру права СТО принцип најповлашћеније нације обавезује државе чланице да уколико дају некој другој држави чланици трговинске повластице да те исте повластице дају и осталим држава чланицама СТО. Битно је напоменути да државе чланице испуњење ових обавеза очекују, те су оне обухваћено интересом очекивања и да тај интерес заслужује одговарајућу правну заштиту. Поменути правна заштита се оставарује кроз рад панела и апелационих тела на основу Договора о правилима и процедурама за решавање спорова.

Принцип најповлашћеније нације у праву СТО иако један од основних принципа није без својих изузетака. Пре свега у оквиру права СТО принцип најповлашћеније нације ограничен је принципом специјалног третмана који се призаније државама у развоју. Разлог томе је да уколико би се принцип најповлашћеније нације примењивао апсолутно, државе у развоју не би могле да конкуришу развијеним државама и не би могле да оставаре одговарајући економски напредак. У складу са поменутиим не сматра се повреда принципа најповлашћеније нације једностране и асиметричне погодности које развијене државе дају државама у развоју и те погодности не могу бити предмет поређења од стране развијених земаља. Такође у оквиру права СТО поред изузетака предвиђених специјалним третманом земаља у развоју од примене принципа најповлашћеније нације изузете су и регионалне трговинске интеграције у виду зона слободне трговине и царинских унија, али о томе више у наредном поглављу овог рада.

Поред прокламовања принципа најповлашћеније нације у оквиру система СТО постоји и ефикасан начин заштите и обезбеђивање примене принципа од стране држава чланица. Велики број спорова насталих у СТО управо и долази због повреде принципа најповлашћеније нације. Систем решавања спорова настао на основу Договора о правилима и процедурама за решавање спорова представља један од највећих достигнућа СТО и многи га називају основом преваге легализма над политиком у међународним односима. На основу поменутог договора формиран су панели као и апелационо тело као другостепени орган који доноси одлуке на основу правних норми, а не политичких утицаја држава чланица. Извештај који усваја генерални савет на крају процедуре решавања спорова има карактер пресуде и има обавезујуће дејство за учеснике у спору те државе које су прекришиле принцип најповлашћениј нације се морају вратити у правни оквир СТО под претњом суспендовања концесија које су им признате.

Принцип најповлашћеније нације представља основни принцип СТО, један од два облика принципа недискриминације чија примена омогућава равносправност држава чланица СТО и даљи развој и либерализацију међународне трговине.

Прихватањем принципа у оквиру права СТО, он је од раније примене на област робе проширен и на остале области које регулише СТО, с тим што домашај принципа и начин примене није исти за све области.

4.1 Примена у оквиру Општег споразума о царинама и трговини

Општи споразум о царинима и трговини у основи регулише „ коришћење трговинских мера од стране држава чланица СТО.“⁴⁷ Трговинске мере се најчешће користе како би државе оствариле одређене циљеве као што су: повећање профита, заштита одређених индустријских грана и тако даље. ГАТТ 94 не даје одговор на питање да ли државе чланице СТО треба да користе трговинске мере ради остваривања својих интереса, већ прихвата реалност да ће их државе користити и труди се да уреди начин коришћења. На основу наведеног можемо закључити да државе могу да се користе трговинским мерама али да у оквиру система СТО треба да користе оне мере које што мање ограничавају и утичу на међународну трговину. Циљ је „да се избегне најгоре прихватањем мање горих карактеристика државног интервенционизма у међународну трговину.“⁴⁸

Можемо рећи да постоје три велике групе мера које могу да утичу на трговину: прво имамо квантитативна ограничења, друго имамо царине и треће имамо оне мере које индиректно утичу на количину (квантитативно ограничење) или на цену (царине или квази царине). Из овог можемо закључити да мање више свака мера коју предузме држава може утица на трговину. Ово је препознато у оквиру ГАТТ 94 и пружа се заштита држава чланицама СТО не само уколико мере конкретно утиче на трговину већ и уколико лишава државе чланице користи које им следују. Када су у питању квантитативна ограничења она су практично забрањена већ усвајањем ГАТТ 47 иако све до Уругавјске рунде преговора дисциплина држава потписница ГАТТ 47 по тим питањима није била велика. Оснивањем СТО забрана квантитативних ограничења је преузета и у оквиру ГАТТ 94, уз изузетке које се односе на регулисање биланса плаћања између држава, али и у том случају приликом увођења квантитативних ограничења мора се поштовати принцип недискриминације. Када говоримо о царинама ГАТТ 94 не фаворизује ниједан облик царине посебно⁴⁹ али у пракси се најчешће користе проценат од укупне вредности робе. У складу са правилима ГАТТ за разлику од квантитативних ограничења царине нису забрањене, али се њихова примена регулише. Примена царина мора бити усклађена са принципом недискриминације уз изузетке регионалних интеграција и примене принципа специјалног третмана. Поред тога државе чланице СТО не могу подизати царине изнад утврђеног износа. Поред царина ГАТТ 94 регулише и примену других такси и дажбина које се још називају и квази царине. ГАТТ 94 обавезује државе да их не користе у циљу протекционизма или из „фискалних разлога“⁵⁰

⁴⁷ В. Ноекман, М. Костеки, *The political economy of the world trading system the WTO and beyond*, Oxford, 2001, стр. 145

⁴⁸ *ibid.*, стр. 145

⁴⁹ Постоје три система утврђивања такси:

1. Одређени проценат од укупне вредности робе
2. Тачна утврђен износ који се плаћа по јединици робе
3. Комбинација наведених начина где се плаћа и проценат од вредности плус износ по јединици

⁵⁰ *op. cit.*, стр. 151

Као што видимо свака одредба ГАТТ 94 која дозвољава државама да користе трговинске мере за остваривање својих интереса садржи обавезу да се приликом коришћења поменутих мера придржавају принципа недискриминације односно принципа најповлашћеније нације. Имајући поменуто у виду не чуди да је принцип најповлашћеније нације у ГАТТ 47 и касније ГАТТ 94 одређен већ у првом ставу првог члана.

„У вези са царинама и другим дажбинама било које врсте које се намећу на увозу или извозу или се наплаћују на међународни трансфер средстава намењених за плаћање увоза или извоза, и у вези са начином утврђивања ових дажбина, као и са свим правилима и формалностима у вези са увозом и извозом, као и на сва питања која су предмет регулација у ставовима 2 и 4 члана 3., све предности, погодности, повластице или изузећа које једна страна уговорница одобрава ма којем производу пореклом из или намењеном другој земљи биће одмах и безусловно одборени сличном производу које је пореклом из или намењен територији свих осталих страна уговорница“

Овим чланом уставновљен је принцип најповлашћеније нације као основ очувања равноправности држава чланица СТО конкретније остварена је једнакост производа без обзира на њихово порекло. Чланом је забрањена како *de jure* тако и *de facto* дискриминација.⁵¹ Питање *de facto* дискриминације се постављало пред панеле и апелациона тела. Државе чланице су сматрале да је чланом 1. ставом 1 ГАТТ 94 обухваћена само *de jure* дискриминација а не и *de facto*, али и поред тога у пракси органа за решавање спорова прихваћено је постајење *de facto* дискриминације и то је оправдано тиме да иако не постији дискриминација по пореклу предвиђена директно мером државне политике, такве мере дозвољавају трговину само са одређеним „повлашћеним“ државама а не са свим државама чланицама СТО.⁵²

Анализом одредби садржаним у члану 1. ставу 1 ГАТТ 94 можемо закључити постојање три услова које се морају кумулативно испуњити да би се сматрало да је једна држава чланица извршила повреду принципа најповлашћеније нације. Услови су:

1. Постојање предности једне робе у односу на другу на основу порекла;
2. Да се ради о сличним производима;
3. Да предност, утврђена мерама трговинске политике држава чланица, робе одређеног порекла није одмах и безусловна призната и роби осталих држава чланица;

⁵¹ *De jure* дискриминација представља одредбе мера државе којима се прави разлока између производа на основу порекла, а *de facto* дискриминација остварује се кроз мере које се сматрају неутралне у погледу порекла робе али фактички се тим мерама остварује дискриминација.

⁵² Пример једног таквог спора јесте „ЕЕС – Imports of Beef“ из периода ГАТТ 47 ере, а више о томе на: <http://www.worldtradelaw.net/reports/gattpanels/eecbeef.pdf>

Када је у питању предност робе из одређених држава чланица у односу на робу других држава чланица СТО она може бити утврђена широким дијапазоном мера трговинске политике. Екстензивно тумачење термина мера подржано је и од панела и апелационих тела како у ГАТТ 47 ери тако и у периоду од настанка СТО, а приликом тумачења поменутих одредби користи се динамични приступ те ће се смтрати кршењем принципа најповлашћеније нације и оне мере које настају и „еволуцијом трговинског система“⁵³ Пракса екстензивног тумачења појавила се приликом одлучивања у споровима које су се јављали још у ГАТТ 47 ери као на пример у спору US – MFN Footwear,⁵⁴ али након оснивања СТО државе су покушале да прекину поменуту праксу, али то није успело и у поступцима као на пример ЕС – Bananas III⁵⁵ или Canada – Autos⁵⁶ настављена је пракса екстензивног тумачења. Такође треба поменути да предмет поређења код принципа најповлашћеније нације нису само предности дате роби одређених држава чланица СТО већ и предност дата роби држава које нису чланице СТО.

Питање сличности производа односи се на „ограничење примене принципа најповлашћеније нације“,“⁵⁷ јер се дискриминација на основу порекла може санкционисати само уколико је полажај робе из једних држава чланица повољнији од сличних производа из других држава чланица. Проблем код института „сличан производ“ јесте у томе што он није дефинисан ни одредбама ГАТТ 47 нити касније ниједним споразумом или актом СТО што даје простора различитим тумачењима. Питање појма „сличности“ је веома битно јер оно директно одређују „поље деловања принципа најповлашћеније нације“⁵⁸ Екстензивно тумачење сличности доводи до широке примене што може изазвати чланице да користе принцип најповлашћеније нације да прошире концесије добије приликом преговарања а без обавеза да оне саме направе уступке, са друге стране уско тумачење појма сличности ограничава поље примене принципа најповлашћеније нације и доводи до немогућности остваривање циљева његове инкорпорације у споразум. У таквој ситуацији једино се кроз праксу панела и апелационих тела могло установити ширина института сличности. Утврђено је да би се утврдио појам сличности неопходно је одговорити на три питања: прво које карактеристике има производ; друго колико приближних или истих карактеристика мора да имају два производа да би се смтрали сличним и на крају треће из које перспективе се цени сличност. У спору Japan – Alcoholic Beverages II⁵⁹ „апелационо тело је илустровало могуће разлику у интерпретацији израза слични производи,⁶⁰ упоређујући их са хармоником. То поређење илустровано је тако да се појам сличности сужава и шири као хармоника у зависности околности конкретног случаја. У другом спору Spain – Unroasted Coffee⁶¹ панел је користио карактеристике производа, крајњу намену и царински режим као критеријуме за одређивње сличности, као и на пример у

⁵³ op. cit., стр. 189

⁵⁴ <http://www.worldtradelaw.net/reports/gattpanels/uscvdfootwearII.pdf>

⁵⁵ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds27_e.htm

⁵⁶ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds139_e.htm

⁵⁷ op. cit., стр. 190

⁵⁸ W. Choi, „Like products“ in international trade law towards a consistent GATT/ WTO jurisprudence, Oxford, 2003, стр. 95

⁵⁹ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds8_e.htm

⁶⁰ op. cit., стр. 192

⁶¹ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/gatt_e/80coffee.pdf

спору ЕЕС – Measures on Animal Feed Proteins⁶² у којем је панел критеријум сличности базирао на различитој тарифној позицији и царинској стопи производа. Из свега наведеног можемо закључити да критеријум сличности прави забуну и проблеме из разлога непостојања његове дефиниције, али са друге стране да уколико би сличност била дефинисана постојала би опасност да је та дефиниција или превише широка или превише уска те да би у оба случаја негативно утицала на либерализацију трговине. Може се рећи да су редактори ГАТТ 47 и касније ГАТТ 94 и намерно оставили појам сличности недефинисан како би на најбољи начин омогућили примену принципа најповлашћеније нације, а то је утврђивати сличност производа од случаја до случаја кроз праксу панела и апелационог тела.

Трећи критеријум који се мора испунити да би постојала повреда принципа најповлашћеније нације јесте да предност није одмах и безусловно дата и сличним производима осталих држава чланица СТО. Као и предходни критеријуми и овај је дефинисан кроз праксу панела и апелационих тела како у ГАТТ 47 ери тако и у СТО ери. Кроз праксу је утврђено да када се дају предности производима из одређених држава чланица СТО она се мора одмах и безусловно дати и сличним производима из осталих држава чланица СТО. Безусловност је утврђена као одсуство били каквих услова било „одређених карактеристика држава чланица, садржином њихових легислатива или захтевом да се држава која повластицу тражи понаша на одређен начин.“⁶³ Тако на пример имамо спор Belgium – Family Allowances⁶⁴ у коме је установљено кршење принципа најповлашћеније нације из разлога што је Белгија условљава давање пореских олакшица тиме да систем породичних накнада мора бити исти систему који има Белгија. Такође имамо и пример у спору Indonesia - Autos⁶⁵ у коме давање предности није било условљено садржино легислативе већ начином коришћења производа. За разлику од поменутих спорова имамо и спор Canada - Autos⁶⁶ у коме је утврђено постојање услова за давање предности али је панел нашао да таква формулација услова не представља кршење принципа најповлашћеније нације. Наиме панел је закључио да постоји повреда принципа најповлашћеније нације само када се улов користи за дискриминацију на основу порекла, те да само постојање услова не представља кршење принципа најповлашћеније нације. Из свега наведеног можемо рећи да трећи критеријум иако јасно одређен повлачи одређена питања која се односе на појам безусловности, али као и случају сличности изостанак дефиниције доводи до потребе да се питање реши кроз праксу.

Поменути критеријуми морају се кумулативно испунити како би постојала повреда принципа најповлашћеније нације. Проблеми који се јављају због недостатака дефинисања самих појмова који представљају критеријуме морају се решавати кроз праксу панела и апелационих тела.

⁶² https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/gatt_e/76feedpr.pdf

⁶³ *op. cit.*, стр. 193

⁶⁴ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/52famalw.pdf

⁶⁵ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds54_e.htm

⁶⁶ https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds139_e.htm

Имајући у виду напоменуто аутор се мора осмелити да закључи да је одсуство дефинисања поменутих појмова намерно урађено управо да би се кроз праксу решила питања сличности и безусловности јер су то „живе“ материје које су подложне променама а њихово дефинисање би ограничило могућност праћења промена кроз који пролази трговински систем свакодневно, а поготово кад узмемо у обзир непостојање конкретног одговора да ли се право СТО тумачи динамично или не.

4.2 Примена у оквиру Општег споразума о трговини услугама

Питање регулисања трговине услугама јавља се још у осамдесетим годинама прошлог века. Након 1982. године и неуспелог покушаја представника САД да се питање услуга стави на агенду следеће рунде преговора, направљена је радна група која је била задужена за испитивање сектора услуга у државама потписницима ГАТТ 47 и проналажења прихватљивог начина за примену одредби ГАТТ 47 на сектор услуга. Након завршетка Уругвајске рунде преговора и оснивања СТО, сектор услуга постаје једно од области које регулише СТО. Усвајањем ГАТС и проширење поља деловања принципа најповлашћеније нације на сектор услуга омогућава либерализацију трговине услугама. ГАТС предвиђа четири модела којима се услуге предузимају у оквиру граница других држава и то: пружање услуга преко државних граница без потребе да пружилац или корисник прелазе границу; прелазак корисника у државу пружаоца услуге; пружање услуге држављанину у његовој држави од стране странца који је обезбедио присуство на том тржишту и на територији државе корисника преко добављача. Тиме је ГАТС обухвата како трговину услугама која је обухваћена балансом плаћања тако и трговину услугама коју обављају субјекти једне државе преко комерцијалног присуства на територију друге државе.

Карактеристика трговине услугама је у томе што се она не ограничава царинама већ забранама, квантитативним ограничењима и легислативом државе те је практично остављено панелима и апелационим телима да утврђује шта представља ограничење у сваком конкретном случају. Управо ту долази до изражаја примена принципа недискриминације и његових основних облика у праву СТО којима се гарантује равноправност између услуга које потичу из различитих држава чланица СТО и равноправност између услуга које су „увежене“ и оних које пружају домаћи привредни субјекти. Када је у питању принцип најповлашћеније нације усвајањем ГАТС дозвољено је државама потписницама да наведу изузетке то јест области трговине услугама на које се неће примењивати принцип најповлашћеније нације, а будуће изузетке чланови СТО могу да добију на основу одлуке Министарске конференције. За принцип националног третмана такође је предвиђено да се неће примењивати на све области већ само на оне које су наведе приликом приступања СТО. ГАТС уводи и јоше једну обавезу а то је гаранцију приступа тржишту забрањивајући шест мера којима се ограничава приступ тржишту и то: ограничавање броја пружаоца услуга; ограничавање на основу вредности пружене услуге; квантитативна ограничења на основу количине пружене услуге; ограничења на основу броја запослених држављана државе у којој се пружају услуге; ограничење приступа путем лигислативе и ограничење приступа путем одређивања горење границе страног капитала или директних страних инвестиција.

Али и поред наведеног држави је дозвољено да користи неке од ових ограничења ако се позове на изузетак од нациналаог третмана то јест уколико приликом приступа СТО одреди области у којим ће их примењивати. Имајући у виду поменуто може се закључити да иако је предвиђена могућност изузимања примене принципа најповлашћеније нације на одређене области услуга тај принцип има најшире поље примене и представља основ либерализације трговине услугама у оквиру система СТО. Принцип најповлашћеније нације одређен је у ставу 1 члана II Општег споразума о трговини услугама и гласи:

„У односу на све мере обухваћене овим Споразумом, свака чланица ће одобрити услуга и пружаоцима услуга било које друге чланице, одмах и безусловно, третма не мање повољан од третмана који одобрава сличним услугама и пружаоцима услуга било које друге државе.“

Као и у ГАТТ 94 принцип најповлашћеније нације представља основу либерализације трговине услугама, а само регулисање принципа допуњено је чланом VII одређује признање диплома, сертификата и сличног, чланом X који одређује примену заштитних мера у ванредним околностима, чланом XII који регулише рестиркције које се уводе ради заштите платног биланса, чланом XVI који регулише питање приступа тржишту и чланом XXI који се односи на измену концесија и примену принципа најповлашћеније нације на поменуту ситуацију.

Принцип најповлашћеније нације у ГАТС обухвата како de jure тако и de facto дискриминацију, а као и када је у питању ГАТТ 94 државе чланице су покушавале да умање или уклоне питање de facto али је апелационо тело у спору ЕС – Bananas III у свом извештају утврдио примену принципа најповлашћеније нације у на de facto дискриминацију. Да би постојала повреде принципа најповлашћеније нације неопходно је кумулативно испуњење следећих услова:

1. Неопходно је да мера буде предмет регулисања ГАТС;
2. Услуга мора бити слична са услугом за коју се тражи проширење примене, али поред услуге мора постојати сличност и између пружаоца услуга;
3. Мора постојати третман који је мање повољан од третмана који се пружа сличним услугама, односно сличним пружаоцима услуга који је дан на основу порекла;

Када је у питању први критеријум да би мера била обухваћена споразумом неопходно је да испини „два кумулативна критеријума：“⁶⁷ где је први да је то мера државе чланице СТО и други да је мера која утиче на трговину услугама. Први критеријум се одређеју као „Мера државе чланице СТО, у смислу члана II става 1 ГАТС – а, сматраће се свака мера коју је усвојила не само држава и њени централни органи, већ и регионалне, локалне па чак и организације „трећег“ (невладиног) сектора у случају да поступају у

⁶⁷ op. cit., стр. 197

капацитету вршења овлашћења поверених од стране јавне власти,⁶⁸ док када је у питању други критеријум апелационо тело је у спору Canada – Autos установио два питања не које се мора потврдно одговорити да би се сматрало да мера утиче на трговину услугама, од којих прво је да ли је предмет регулисања мере трговина услугама, а друго да ли мера утиче на трговину услугама.

Дати одговоре на ова питања није једноставно јер ГАТС не дефинише појам услуге осим што у једном члану наводи да „услуге“ обухватају све услуге осим оних који се пружају у извршењу управних функција.⁶⁹ Такође у поменутом спору апелационо тело је утврдило екстензивно тумачење термина „утиче“ како би се обухватио што већи број мера и омогућила шира примена принципа најповлашћеније нације. Утврђено је да мера утиче не само ако директно регулише трговине услугама већ и оне мере чије одредбе имају дејство на трговину услугама.

Значи када је у питању први критеријум за утврђење да ли постоји повреда принципа најповлашћеније нације неопходно је да се да одговор на питање:

да ли је мера државе предмет регулисања ГАТС

где да би се добио одговор на поменуто питање неопходно је испуњење два кумулативна услова:

да је мера у питању мера државе чланице СТО и да утиче на трговину услугама где је први услов испуњен уколико је мера донета од стране државних органа, регионалних органа или органа локалне самоуправе или од недржавних органа који су носиоци јавних овлашћења, где је за испуњење другог услова неопходно дати афирмативан одговор на два питања:

да ли је предмет регулисања мера трговина услугама и да ли мера утиче на трговину услугама.

Други критеријум који је неопходан да би се утврдила повреда принципа најповлашћеније нације јесте сличност услуга и сличност пружаоца услуга и односи се на то да је услуга на коју се мера односи слична услузи за коју се тражи проширења дејства мера као и да је пружалац услуге на кога се мера примењује сличан пружаоцу услуге за кога се тражи проширење дејства мере. Проблем код овог критеријума је исти онај који постији код одређивања сличности у ГАТТ 94, а то је одсуство дефинисања појма сличности, с тим што се ситуацију додатно компликује одсуство дефиниције „услуге“ али уз постојање дефиниције шта или тачније ко је пружалац услуге: то је било који правни субјект који услугу пружа.⁷⁰ До сада у пракси термини сличност услуга односно сличност пружаоца услуге није било често питање пред апелационим телима те немамо богату праксу за одређење ових појмова као што смо имали када је у питању ГАТТ 94 и одређење „сличности производа.“

Трећи критеријум који мора да постоји да би било повреде принципа најповлашћеније нације јесте да услуге и пружаоци услуга из једне државе чланице СТО морају да имају мање повољан третман од сличних услуга и пружаоца услуга друге

⁶⁸ Ibid., стр. 197

⁶⁹ Више о томе видети Члан I став 3б Опшетг споразума о трговини услугама

⁷⁰ Члан XXVIII Опшетг споразума о трговини услугама

државе чланице СТО. Одредбе којима је утврђен овај критеријум не садрже правила које се имају користити за утврђење да ли је један третман мање повољан од другог те се приликом тумачења може користити одредба члана XXVII став 3. која каже да је третман мање повољан ако се помоћу њега мењају услови конкуренције у корист једних услуга и пружаоца услуга у односу на друге сличне. Овакав начин тумачења прихватили су и панела и апелационо тело приликом решавања спорова.

Поменути критеријуми се морају испунити кумалативно како би постојала повреда принципа најповлашћеније нације, и аутор мора да примети да исто као када је у питању ГАТТ 94 одсуство дефинисања одређених појова представља страх редактора ГАТС да ће дефиницијом ограничити значење поменутих појмова и то ће онемогућити праћење развоја у области трговине услугама, те је урпаво из поменутих разлога остављаено недефинисано како би панели и апелациона тела у сваком конкретном случају дефинисали појмове на одговарајући начин.

Карактеристика принципа најповлашћеније нације у систему ГАТС што је већ при оснивању СТО предвиђена група изузетака у скалду са ставом 2. члана II ГАТС⁷¹. Наиме све до ступања на снагу Споразума о оснивању СТО државе су имале мере које су биле у супротности са принципом најповлашћеније нације и оне могу да их задрже уколико су у скалду са анексом члана II ГАТС⁷².

Приликом одређивања изузетака држава мора да опише сектор на који се изузетак примењује, да опише у којој мери се одступа од принципа најповлашћеније нације, да се одреде државе на које се изузетак примењује, рок за који ће изузетак важити и разлоге увођења изузетка. Поменути изузеци који су предвиђени на период од дужи од 5 година су подложни ревизијама Савета за трговину услугама која се треба вршити на сваких 5 година. Прва ревизија изузетка је одржана 2000. године када Савет није пронашао да су престали да постоје разлози који оправдавају постојање изузетака. Друга ревизија 2005 године такође није пронашла да су престали разлози за постојање изузетака. Трећа ревизија је одржана 2011, а четврта 2017 док је пета заказана за 2022 годину.

⁷¹ Став 2. члан II ГАТС:

Држава чланица може одржавати мере које су у супротности са предходним ставом овог члана уколико су те мере садржанве и у складу са условима Анекса Члана II.

⁷² Анекс члана II ГАТС

1. Анексом су одређене услови чијим испуњем држава чланица приликом прихватања ГАТС је изузета од обавезе предвиђена ставом. 1 члана II

2. Сваки следећи изузетак након ступања на снагу Споразума о оснивању СТО се може прихватити у скалду са процедуром предвиђеном у ставу 3. члана IX Споразума о оснивању СТО

3. Савет за трговину услугама ће вршити ревизије изузетка дате на период од више од 5 година. Прва таква ревизија ће се спровести након протекла 5 година од дана ступања на снагу Споразума о оснивању СТО.

4. Приликом ревизије изузетака Савез ће испитати да ли још увек постоје услови који правдају постојање изузетка и одредити датум следеће ревизије.

5. Изузеци држава чланица од обавеза из става 1. члана II ГАТС престаје даном одређеним од стране саме државе чланице.

6. У сваком случају изузеци не би требало да постоје дуже од 10 године и исти су подложни преговарању у будућим рундама преговора.

7. Након престанка важења изузетка држава чланица је дужна да обавести Савет за трговину услугама о почетку придржавања обавеза предвиђеним у ставу 1. члана II ГАТС

Резултати треће и четврте нису се у многоме разликовала од прве и друге ревизије. Можемо се само надати да ће пета ревизија пронаћи да су прстали да постоје разлози за имање изузетака јер оно у многоме ограничавају либерализацију трговине услугама.

Такође велики проблеме представља и то што су државе чланице наставиле да примењују своје изузетке и након истека рока од 10 године који је Анексом предвиђен као крајњи за постојање изузетака. Такође се само можемо надати на ће у оквиру рунде преговора у Дохи која је у току да ће се поставити и питање изузетка, али до сада на агенди везаној за преговарање о трговини услугама тога још увек нема, а није било обхваћено ни Министарском декларација издатом у Хон Конгу 2005. године⁷³ која садржи и тренутну и допуњену агенду рунде преговора.

4.3 Примена у оквиру Споразума о трговинским аспектима интелектуалне својине

Међудржавна сарадња у области интелектуалне својине постије дуже од једног века, и од свог настанка утиче на међународне трговинске односе. „Ипак све до оснивања СТО организације и усвајања Споразума о трговинским аспектима интелектуалне својине није били конкретних правила која регулишу односе између интелектуалне својине и трговине, а од оснивања СТО питање међународне трговине у свом појму обихвата и трговинске аспетке интелектуалне својине“⁷⁴. Иако је постојао систем заштите пре оснивања СТО проблем тог система је били инплементација правила која се заснивала на одлуку Међународног суда правде и конвенцијско регулисању питање интелектуалне својине које само по себи има велике пропусте као на пример то што ће се примењивати само на државе које ратификују одређену конвенцију али и то што решења углавном представља средњу линију између интереса држава и воље да од њих одступе. Имајући у виду поменуто можемо рећи да је након оснивања СТО и обухватања ТРИПС аранжама јединственим подухватом заштита и регулисање интелектуалне својине подигнуто на исти ниво који имају трговина робом и трговина услугама.

ТРИПС аранжман регулише како питања индустријске својине – патенте, дизајн, жиг, топографије и географске ознаке порекла, тако и ауторско и право сродна ауторском праву као и питања пословних тајни и праксу повреде конкуренције код уговорног лицензирања. Државе чланице су овлашћене да својим националним законодавством предвиде и заштиту и већу од оне предвиђене ТРИПС аранжманом али уз обавезу да та шири заштита не спутава државу да испуњава обавезе предвиђене аранжманом. Карактеристика ТРИПС аранжмана је у томе што признаје постојање предходних регулатива и своје одредбе прилагођава ранијим конвенцијама и то: Париској конвенцији,⁷⁵ Бернској конвенцији,⁷⁶ Римској конвенцији⁷⁷ и ИПИЦ споразуму.⁷⁸ Одредбе ТРИПС

⁷³ https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min05_e/final_text_e.htm#services

⁷⁴ *op. cit.*, стр. 274

⁷⁵ Париска конвенција о заштити индустријске својине из 1967. године

⁷⁶ Бернска конвенција о заштити литералних и уметничких дела из 1971. године

⁷⁷ Међународна конвенција о заштити извођача, произвођача фонограма и радиодифузни организација закључена у Риму 1961 године

⁷⁸ Споразум интелектуалној својини у погледу интегрисаних кола, усвојен у Вашингтону 1989. године

аранжама представљају минималне стандарде које се морају усвојити али је дозвољено државама чланицама да саме одредбе како ће их имплементирати у своје законодавство.

Принцип најповлашћеније нације је такође усвојен и у ТРИПС аранжману и заједно са принципом националног третмана представља основу недискриминације предвиђене овим аранжманом. Одредбе које регулишу поменути принцип садржане су у члану IV и гласи:

Када је у питању заштита интелектуалне својине свака предност, услуга, привилегија или имунитет признат од стране једне државе чланице држављанима друге државе чланице биће призната одмах и безусловно и држављанима осталих држава чланица...

Тумачењем поменутог члана можемо закључити да постоје три критеријума како би се утврдило да ли постоји повреда принципа најповлашћеније нације и то:

1. да постоји предност, услуга, привилегија или имунитет који једна држава признаје држављанима друге – једном речју предност
2. да је „предност“ установљена мером државе чланице СТО
3. и да та „предност“ није одмах и безусловно дата држављанима осталих држава чланица

Исто као и у случају ГАТТ 94 и ГАТС поменути критеријуми се могу само апостраковати тумачењем одредби о утврђивања принципа најповлашћеније нације. Можемо рећи да за разлику од два поменуа споразума пракса панела и апелационих тела је доста мања и битно је поменути да за разлику од поменутих споразума регулисање најповлашћеније нације у ТРИПС аранжману не садржи критеријум сличности. Одредба која регулише најповлашћенију нацију као предмет поређења узима позицију коју имају држављани једне државе чланице у односу на држављане осталих држава чланица СТО.

Поменути позиција се састоји од овлашћења држављана једне државе да штите, располажу и користе права интелектуалне својине на територији друге државе, а управо та позиција мора бити иста за све држављане држава чланица СТО јер у супротном постоји повреда принципа недискриминације тачније принципа најповлашћеније нације.

Као и у ГАТС ТРИПС аранжман у свом тексту садржи дозвољена одступања од обавезе држава чланица на поштовање принципа најповлашћеније нације која се углавном везују за раније прихваћене обавезе утврђене конвенцијама чије дејство признаје и прихвата ТРИПС аранжман.

На крају оно што можемо закључити јесте да питања која регулише ТРИПС аранжман јесу и раније била регулисана али никада до оснивања СТО није постојао развијен систем заштите и могућност имплементације одредби о заштити интелектуалне својине.

Прихватање принципа најповлашћеније нације омогућава признање права интелектуалне својине без дискриминације а самим тим олакшава и либерализацију. Што се тиче саме примене принципа пракса тренутно није богата те није могуће утврдити тачне домашаје одредбе.

V. ИЗУЗЕЦИ И ПРОБЛЕМИ У ПРИМИНИ ПРИНЦИПА НАЈПОВЛАШЋЕНИЈЕ НАЦИЈЕ У СТО

Принцип најповлашћеније нације као основ принципа недискриминације у правном систему Светске трговинске организације јесте један од основних принципа и представља темељ либерализације међународне трговине. Ипак имајући у виду да СТО представља организацију у којој је се поред основног циља либерализације трговине јављају и други циљеви и интереси појединачних држава чланица принцип најповлашћеније нације није без својих изузетака и одступања управо да би се испоштовали и појединачни интереси.

Пре свега примена принципа најповлашћеније нације, али и других одредби у оквиру права СТО трпе одређена одступања да би се ускладили са принципом специјалног третмана који развијене државе признају државама у развоју. На овај начин се омогућава државама у развоју да штите своје интереса и да осигурају економски напредак. Иако принцип специјалног третмана представља основ статуса које имају државе у развоју у оквиру СТО, мора се имати у виду да циљеви СТО нису уједначен развој држава чланица већ либерализација међународне трговине тако да иако принцип специјалног третмана доводи до одступања од примене принципа најповлашћеније нације то не значи да је принцип специјалног третмана принцип веће правне снага. Недискриминација независно од осталих одредби у систему СТО представља основ либерализације међународне трговине и један од главних инструмената за остваривање циљева СТО, а принцип најповлашћеније нације као рефлексија принципа недискриминације јесте један од основних и верховних принципа у систему СТО.

Поред већ поменутих одредби о специјалном третману које дозвољавају одступање од принципа најповлашћеније нације одредбе које предвиђају регионално организовање садрже највећи ниво одступања од примене принципа најповлашћеније нације. Наиме царинске уније и зоне слободне трговине уз испуњење услова предвиђених Споразумом о основињу СТО изузете су из примене принципа најповлашћеније нације то јест користи које се признају на основу споразума о регионалним интеграцијама не морају се одмах и безусловно признати осталим државама чланицама СТО. Такође користи које се признају путем споразума о пограничном и малограничном промету, које закључују суседне државе такође се изузимају из примене принципа најповлашћеније нације.

Принцип најповлашћеније нације и пре његове мултилатерализације је представљао један од основних принципа МТО, али како је настајао билатералним уговорима његова примена је била доста једноставнија него након потписивања ГАТТ 47 и касније оснивања СТО. Након мултилатерализације принципа његов појам је измењен и иако његово дејство остаје исто начин примене и усвајања од стране држава се променио. Управо те промене и доводе до проблема у примени принципа и као један од основних се јавља проблем у теорији назван „free raider“ који се и односи на мултилатерално дејство принципа и користи које он доноси свим државама чланицама СТО. Наиме применом принципа најповлашћеније нације користи које једна држава добије за себе путем преговора са другом државом чланицом се признаје и осталим државама чланицама које нису учествовале у преговорима.

5.1 Одступања везана за принцип специјалног третмана

Принципом специјалног третмана „уважавају се различити нивои економског развоја држава чланица СТО.“⁷⁹ Карактеристике овог принципа у систему СТО су: да је то стечено политичко право; државе у развоју имају привилеговани приступ тржишту; имају већу слободу приликом ограничавања увоза; веће могућности субвенционисања свог извоза и имају право на већу флексибилност приликом одлагања примене одредби СТО између осталог и принципа најповлашћеније нације.

Разлог увођења овог принципа јесте да омогући државама у развоју да прате развој светске економије и да у оквиру својих интереса остварују привредни развој. Оснивање СТО нема за циљ да користи имају само развијене државе које су чланице већ да користи остваре и државе у развоју које чине највећи број чланица СТО. Управо из тог разлога принцип најповлашћеније нације као рефлексивна принципа недискриминације трпи одређене изузетке јер када би се он „примењивао без изузетака и у одсуству уважавања потреба неразвијених земаља и земаља у развоју, то би неизоставно водило њиховом даљем економском слабљењу“⁸⁰ Тако дискриминацијом се не сматрају погодности које развије државе признају државама у развоју и оне се примењују на асиметричној⁸¹ основи. Такве погодности не представљају основ за примену принципа најповлашћеније нације и не могу бити предмет поређења од стране других развијених држава. Наиме уколико имамо држава А (развијена држава), која признаје одређене предности држави Б (држава у развоју) те погодности не могу бити предмет поређења за остале развијене државе. Такође користи које између себе признају државе у развоју не могу бити предмет поређења од стране развијених држава када је у питању примена принципа најповлашћеније нације.

Имајући у виду речене можемо закључити да примена принципа најповлашћеније нације трпи одређена одступања у корист заштитет интереса и омогућавања привредног развоја држава у развоју на основу одредби принципа специјалног третмана. Разлог томе је што потребе развијених држава су другачије од оних које имају државе у развоју те та разлика условљава „адаптацију и кориговање примене правила из система СТО.“⁸² Такође прихватање овакве „позитивне дискриминације“ у корист држава у развоју олакшава остваривање циљева СТО и у ширем смислу се може сматрати „спровођењем принципа заједничког подухвата имајући у виду да се њиме једна група држава одриче својих права у корист друге групе држава у циљу остваривања заједничког циља оснивања и функционисања СТО.“⁸³

Ипак поред свега неведеног не можемо изузети већ речено да је основи циљ оснивања СТО либерализација тровине, а не уједначен развој држава чланица те иако примена принципа специјалног третмана доводи до изузетаја од примене принципа

⁷⁹ *op. cit.*, стр. 174

⁸⁰ *op. cit.*, стр. 357

⁸¹ Државе у развоју добијају погодности од развијених држава без обавезе да исте узврате.

⁸² *op. cit.*, стр. 181

⁸³ *ibid.*, стр. 181

најповлашћеније нације, принцип најповлашћеније нације јесте кровни принцип у праву СТО и основа на коју се остварује либерализације међународне трговине.

5.2 Одступање у оквиру регионалних трговинских интеграција

„Иако је принцип недискриминације фундаментални принцип Светске трговинске организације и ГАТТ 94 и ГАТС дозвољавају изузетке у виду регионалних трговинских споразума држава чланица“⁸⁴ Како би се спречила злоупотреба оба споразума садрже услове који споразум мора да испуни како би имао статус регионалног трговинског споразума и био изузет из примене принципа најповлашћеније нације и осталих одредби из система СТО.

Регионални трговински споразуми су углавном различити али у основи имају једну сличну карактеристику, смањују се или се у потпуности укидају трговинске баријере и препреке између потписница док се дискриминишу државе ван споразума. Споразуми се могу јавити у више облика од простог укидања царина између потписница, преко регулација трговине услугама и област инвестиција до стварања унија које поред економских имају и политичке елементе и представљају корак ка „стварања јединствене државе.“⁸⁵ У основи све регионалне трговинске споразуме можемо поделити на четири велике групе: зоне слободне трговине где се либерализују трговине између држава потписница али свака од њих се јавља као самостални субјект у односима са трећим државама, царинске уније у којима поред либералне унутрашње трговине имамо и заједничку политику према трећим државама, заједничка тржишта које представљају царинску унију са слободом кретања средстава производње и на крају економске уније које обухватају заједничко тржиште чије чланице креће у хармонизацију прописа.

Иако данас СТО представља основ либерализације међународне трговине и центар у којем се усаглашавају интереси учесника МТО регионализам је у другој половини прошлог века постао све присутнији те практично свака држава чланица СТО је истовремено и потписница барем једног регионалног трговинског споразума. Разлози за то су пре свега: распад СССР доводи до тога да велики број источноевропских државе закључује регионалне трговинске споразуме са државама западне Европе јер се сматрало да ће ти споразуми олакшати транзицију из планске у слободну привреду, промена става САД као најаче економије света извршена осмадесетих година прошлог века од отвореног неподржавања регионализма до прећутног прихватања изазваног превише спорим мултилатералним процесом либерализације међународне трговине, са појавом првих регионалних трговинских споразума државе потписнице добијају јачу преговарачку позицију што доводи до тога да остале државе потписују своје регионалне трговинске споразуме како би ојачале своје позиције тзв. „домино ефекат“,⁸⁶ процес глобализације у којем све већа интернационализација тржишта доводи до потребе за већом ефикасношћу и мањим ценама прекограничне трговине, а које је лакше договорити и усагласити интересе у регионалним него у мултилатералним споразумима и организацијама и многи други.

⁸⁴ op. cit., стр. 346

⁸⁵ op. cit., стр. 347

⁸⁶ op. cit., стр. 349

Као што видимо основ регионалног трговинског интегрисања можемо наћи у спорости и нефункционалности мултилатералног трговинског система који пати од потребе усаглашавања великог броја интереса, док код регионалне интеграција тога нема. Наиме најчешће постоје два члана регионалних интеграција, а уколико их има више оне су углавном сличног економског развоја те је лакше како због броја чланова тако и због потреба које имају да усагласе своје интересе. СТО дозвољава ове видове организовања јер оне доводе до либерализације трговине али и од остваривања других пратећих циљева СТО као што је економски напредак и опште благостање држава чланица.

У оквиру ГАТТ 94 зоне слободне трговине и царинске уније представљају одступања од примене одредби пре свега принципа најповлашћеније нације јер погодности добијене у оквиру тих интеграција не могу бити предмет поређења од стране трећих држава. Одредбе ГАТТ 94 које се односе на регионалне трговинске споразуме садржаве су у члану XXIV и састоје се: 1) у забрани повећања трговинских баријера након настанка споразума, 2) потпуна либерализација трговине између држава потписница споразума и 3) споразум добија одобрење Комитета регионалних трговинских споразума. Проблем са поменутиим чланом ГАТТ 94 је у томе што се не примењује у потпуности, тачније можемо рећи да до некле представља мртво слово на папиру. Наиме након настанка Еврпоске економске заједнице средином прошлог века Римски споразум је био под контролом тадашњих тела ГАТТ 47 и практично су чланице ЕЕЗ уценили остале државе потписнице ГАТТ 47 да одобре Римски споразум или ће оне напустити ГАТТ 47. Ово је створило преседан које се касније и стварањем СТО наставио примењивати.

ГАТС такође има одредбе које дозвољавају дискриминацију на основу предности датих у оквиру економских интеграција како је наведено у споразуму. Разлог одређивања економских интеграција за разлику од зона слободне трговине и царинских унија како су оне одређене у ГАТТ 94 је у томе што ГАТС не обухвата само прекограничну трговину услугама већ и три друга модела трговине услугама о чему је већ било речи. Услови јесу: да економска интеграција мора да се односи на трговину услугама како је она дефинисана у самом ГАТС, економска интеграција не може имати веће трговинске баријере према трећим државама од оних које су имале државе чланице интеграције. Као и у осталим питањима пракса везана за ГАТС је доста мања, скоро непостојећа када се упореди са праксом ГАТТ 94 те питање регионалних трговинских споразума и интеграција и њихово утицање на одредбе ГАТС ће добити одговор у будућности.

Питање регионализације и њеног дејства на процес мултилатералног регулисања МТО је доста постављано у теорији. Орговори иду на обе стране како експанзија регионализације доводи до напуштања мултилатерализације, али и да процес регионализације не шкоди мултилатерализацији из разлога што и један и други јесу само средства за остваривање либералне међународне трговине. Наиме регионалне трговинске интеграције доводе до либерализације трговине, омогућавају да процес усаглашавања интереса буде бржи и једноставнији, и на крају може служити као „звезда водила“ за усаглашавање интереса у оквиру универзалних тела када су у питању области које су превише компликоване за међународно регулисање из разлога што државе нису спремне да праве компромисе у великој мери. Ипак поред свега реченог тема овог рада нису регионалне трговинске интеграције и споразуми већ принцип најповлашћеније нације у

оквиру права СТО. Принцип иако представља кровни принцип СТО и основ либерализације међународне трговине кроз експанзију регионализма доживљава маргинализацију и од правила постаје изузетак. Наиме иако оређен као правило са праксом стварања регионалних интеграција од стране држава чланица, принцип најповлашћеније нације се може примењивати све мање из разлога што велики број предности које државе дају једна другој обухваћене су регионалним трговинским споразумима и не могу бити предмет поређења од стране трећих држава. Аутор сматра да иако регионалне трговинске интеграције служе остваривању циљева СТО тренутна ситуацији где је свака држава чланица СТО истовремено и чланица барем једне регионалне интеграције доводи у питање не само примену принципа најповлашћеније нације већ и целог система недискриминације који постоји у праву СТО, а самим тим и остваривање циљева те организације.

5.3 Проблем „free raider“

Принцип најповлашћеније нације представља један од основних и најстаријих принципа који се користи у међународној трговини. До потписивања ГАТТ 47 принцип је функционисао као билатерални и представља клаузулу која је постојала у скоро свим међународним трговинским споразумима закљученим у XVIII, XIX и у првој половини XX века. Иако се употребљавао на билатералном нивоу питање „free raider“ (у даљем тексту „слободни јахач“) се постваља већ 1782. године када је Секретар за спољне послове САД John Jay приликом давања извешаја поводом трговинског споразума са Холандијом пред Конгресом наводи безусловна клаузула најповлашћеније нације не треба да се користи из разлога што омогућава „бесплатну возњу“ трећих држава. Наиме уколико би држава А признавала безусловни принцип најповлашћеније нације и у оквиру споразума са државом Б добија користи за које за узврат даје друге користи те користи се применом најповлашћеније нације шире и на државу Ц која за узврат не даје никакве користи и практично их добија „бесплатно“. John је сматрао да то доводи до неправде и да принцип најповлашћеније нације нарушава правила фер трговине. Аутори који су касније покретали питање „слободног јахача“ као на пример Jacob Viner сматрали су да не доводи до нараушавања фер трговине али да може довести до „намерног судржавања држава да признају концесије како би избегле да их путем принцип најповлашћеније нације проширили на друге државе.“⁸⁷ Данас мултилатерализацијом принципа најповлашћеније нације питање „слободног јахача“ је битније него икад и представља проблем у примени принципа. Проблем је у речнику СТО дефиницан као “casual term used to infer that a country which does not make any trade concessions, profits, nonetheless, from tariff cuts and concessions made by other countries in negotiations under the most-favoured-nation principle“.⁸⁸ Практично проблем „слободног јахача“ остаје исти и мултилатерализацијом принципа најповлашћеније нације и прихватањем принципа представља и de facto пристајање на постојање проблема „слободног јахача“ и његово прихватање као реалност и последица примене принципа најповлашћеније нације..

⁸⁷ J. Viner The Most-Favored-Nation Clause in American Commercial Treaties, *Journal of Political Economy*, бр. 1 vol. 32, стр. 105

⁸⁸ https://www.wto.org/english/thewto_e/glossary_e/glossary_e.htm

Прва теориски базирана емпириска процена „слободног јахача“ дата је од стране , Rodney D Ludema и Anna Maria Mayda у раду „Do Countries Free Ride on MFN“ у којем је закључено да „слободни јахач“ утиче на царине САД, док су Kyle Bagwell и Robert W. Staiger у „What do trade negotiators negotiate about? Empirical evidence from the World Trade Organization“ закључили да „слободни јахач“ не утиче на државе које су скоро постале чланице СТО. У свом касније раду Rodney D Ludema и Anna Maria Mayda „The Free-Riding Effect of the MFN Clause: Evidence Across Countries“ спроводе истаживање на више развијених држава и држава у развоју и закључују да су развијене државе много више погођене „слободним јахачом“ од држава у развоју.

Наиме „слободни јахач“ је последица безусловне примене принципа најповлашћеније нације које се у систему СТО прати широку примену принципа. Државе које добијају концесије од стране других држава за то дају одређене уступке али остале државе чланице добију исте те концесије без давања уступака. Проблем би се могао решити увођењем условне најповлашћеније нације али би то довело до неопходности преговора око самих услова и њихових испуњења и у теорији се сматра да би успорило ионако већ спор процес либерализације међународне трговине и да би потенцијално довело до поновне билатералне либерализације у односу на садашњу мултилатералну. Овако постављено значи да би решење проблема „слободни јахач“ довело до промене самог систем међународне трговине који тренутно постоји и да користи од тога нису вредне ризика које таква промена може да има.

VI. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Међународна трговина представља један од основних видова међудржавне сарадње, међународни трговински односи су како у прошлости тако и данас успевали да превазиђу и вишегодишње сукобе и ривалства између држава. Слободна трговина представља идеал којем су тежили сви истакнути правници и економисти који су се бавили овом материјом. У првој половини прошлог века, али и пре тога међународна трговина иако битан чинилац привредног напретка је била у другом плану у односу на политику и опште интересе држава. Иако су постојали заговорници стварања једне универзалне међународне организације која ће се бавити прекограничном трговином државе нису биле спремне да напрве потребне уступке. Након другог светског рата и формирања новог светског поредка уобличеног кроз Организацију Уједињених нација преузимају се неопходни кораци ка стварању једне такве организације. Иако то на крају није успело формира се међународни форум оличен у Општем споразуму о царинама и трговини који замењу поменуто организацију додуше у почетку на мањем плану.

На крају прошлог века тај форум обухвата преко 100 држава потписница и трансформише се у универзалну међународну организацију - Светска трговинска организација која не само да претендује да обухвати све државе света и регулише у потпуности међународну трговину и коначно оствари идеал слободне трговине, ова организација има и елементе конституционалности и можемо рећи да представља једано светско министарство трговине, а оснивачки акти те организације устав међународне трговине.

Принцип најповлашћеније нације је један од основних принципа међународних трговинских односа и као рефлексива принципа недискриминације постоји колико и међународна трговина. Почев од билатералне примене принципа па све до његове мултилатерализације принцип се развијао и мењао да би постао оно што данас имамо у систему СТО.

Као носилац либерализације међународне трговине у оквиру система СТО принцип је присутан не само у трговини робом већ и у оквиру трговине услугама и трговинским аспектима интелектуалне својине. Најбогатија пракса примене принципа и даље постоји у оквиру трговине робом али то је разумљиво када се узме у обзир да оснивање СТО није довело до промене у самом принципу те је пракса настављена од пре СТО ере то јест о ГАТТ 47 ере. Након оснивање СТО срж принципа је остала исти али се проширао његов домашај те се кренуо примењивати и у оквиру трговине услугама и трговинским аспектима интелектуалне својине. Практика у овим областима је неупоредиво мања али са све већом снагом СТО и све бројнијим чланством то ће се ускоро променити. Место принципа најповлашћеније нације у систему СТО јесте место кровног принципа без којег либерализација међународне трговине не би била могућа и иако трпи одређена ограничења највише пружањем специјалног третмана земљама у развоју то не може променити његову позицију у систему СТО.

Принцип трговинске интеграције одређена одступања у виду не само већ наведеног принципа специјалног третмана већ и кроз све присутнију регионализацију тачније све присутније регионалне трговинске споразуме који су изузети од примене принципа. Наиме свака регионална трговинска интеграција има користи и погодности које важе за државе чланице.

Те интеграције не могу бити предмет поређења када је упитању принцип најповлашћеније нације. Овакав став праћен ја схватањем да је и регионална либерализације међународне трговине такође либерализацији и олакшава универзалну либерализацију на даље стазе омогућава испуњење циљева СТО. Ипак поред напоменутог као што је аутор већ навео све присутнија појава закључивања и учлањења чланова СТО у регионалне трговинске интеграције доводи до маргинализације принципа и његовог претварања од правила у изузетак. Ово доводи у питање цео систем недискриминације али не само то већ и потребу постојања универзалних правила уколико ће их регионална ставити ван снаге самим чином постојања. Овај проблем, иако покушан да се реши увођењем правила које регионалне трговинске интеграције морају да испуне се није решио, јер су та правила остала мртво слово на папиру. Тренд раста регионалних трговинских интеграција који постоји не показује знаке заустављања и данас свака чланица СТО је истовремено и чланица барем једне регионалне трговинске интеграције те принцип најповлашћеније нације јесте практично доведен до маргина. Решење овог проблема тренутно не постоји, један од начина јесте стављање регионалних трговинских организација под дејство принципа најповлашћеније нације али то би вероватно довеле до престанка постојања регионалних трговинских интеграција на начин на који тренутно постоје.

Поред регионалних трговинских организација принцип најповлашћеније нације са собом води још један проблем који постоји колико и сам принцип. Проблем „слободног јакхача“ за разлику од регионалних трговинских организације је проблем који настаје због примене принципа најповлашћеније нације и тачније његове безусловне примене у систему СТО. Решење постоји али питања која то решење повлачи доводе до тога да имамо ситуације где решење једног проблема може створити много више и много озбиљније проблеме те аутор сматра да постојање „слободног јакхача“ јесте нужно зло примене принципа најповлашћеније нације који представља основ либерализације међународне трговине.

И поред свих присутних проблема и постојећих изузетака од примене принципа најповлашћеније нације, он представља основ либерализације и кровни принцип у систему СТО без којег међународна трговина коју данас познајемо не би постојала, али уколико не еволуира како би могао да прати промену у међународним трговинским односима велика је могућност да ће бити замењен као кровни принцип и основ либерализације међународне трговине.

VII. ПОПИС КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Bagwell, Kyle, Staiger, Robert W. *What do trade negotiators negotiate about? Empirical evidence from the World Trade Organization*, American Economic Review, бр, 4, vol. 101, 2006 стр. 1238 - 1273

Viner, Jacob, *The Most-Favored-Nation Clause in American Commercial Treaties*, Journal of Political Economy бр. 1 vol. 32, Чикаго, 1924 стр. 101 – 129

Здравковић, Урош, *Интерпретативна надлежност панела и апелационих тела у поступку решавања спорова пред СТО*, Право и привреда, Часопис за привредноправну теорију и праксу бр. 4/6 2014, Београд, 2014 стр. 462 – 475

Здравковић, Урош, *Концепт дистрибутивне правде у право СТО*, Право и привреда, Часопис за привредноправну теорију и праксу бр. 7/9 2016, Београд, 2016 стр. 286 – 296

Здравковић, Урош, *Принцип недискриминације у савременим МТО*, Правни систем и заштита од дискриминације, Косовска Митровица, 2015 стр. 347 - 362

Jackson, John, *Sovereignty, the WTO, and changing fundamentals of international law*, Cambridge, 2006, Cambridge university press

Ludema, Rodney, Mayda, Anna Maria, *Do Countries Free Ride on MFN?*, Journal of International Economics, бр. 2 vol. 77 str. 137-150

Малагурски, Бранислав, *СТО између глобалне МО и специјализоване установе за уређење међународне трговине*, Правни вјесник бр. 3-4/2010, Осиек, 2010 стр. 165 - 200

Piekutowska , Agnieszka, *Economics of free trade agreements winners and losers*, Legal Implications of trade liberalization under SAAS and CEFTA, Београд, 2018 стр. 235 – 247

Петровић, Зубић, Снежана, Раковић, Александра, *Светска трговинска организација: правни инструменти и савремене тенденције*, Београд 2005, Правни факултет у Београду

Ђирић, Александар, *Стандард слободе међународне трговине и механизам његове заштите*, Право и привреда, Часопис за привредноправну теорију и праксу бр. 4/6 2010, Београд, 2010 стр. 342 – 358

Ђирић, Александар, *Транснационални трговински правни систем*, Актуелне тенденције у развоју и примени европског континенталног права, тематски зборник радова свеска II, Ниш, 2010 стр. 317 - 336

Ђирић, Александар, *Третман најповлашћеније нације у међународним трговинским односима*, LIBER AMICORUM Гашо Кнежевић, Београд, 2016, стр 637 - 653

Hoekman Bernard, Kostecki Michel, *The political economy of the WT system*, Oxford, 2001, Oxford university press

Цветковић, Предраг, *Interpretation of WTO law evolutionary approach*, Legal Implications of trade liberalization under SAAS and CEFTA, Београд, 2018 стр. 221 – 234

Цветковић, Предраг, *Начело највећег повлашћења у праву СТО пример члана 1. Општег споразума о царинама и трговини*, Право и привреда, Часопис за привредноправну теорију и праксу бр. 4/6 2010, Београд, 2010 стр. 391 – 404

Цветковић, Предраг, *Право и теорија игара: пример права СТО*, Зборник радова Правног факултета у Нишу бр. 81, Ниш, 2018 стр. 83 - 102

Цветковић, Предраг, *Увод у право светске трговинске организације*, Ниш 2010, Правни факултет у Нишу

Choi, Won, Mog, *Like products in international trade law towards a consistent GATT/WTO jurisprudence*, Oxford, 2003. Oxford university press

Wolfrum Rudiger, Stoll Peter – Tobias, Kaiser Karen. *WTO institutions and dispute settlement*, Boston, 2016, Martinus Nijhoff publishers leiden

VIII. ПОПИС ОСТАЛЕ ИСТРАЖИВАЧКЕ ГРАЂЕ

Општи споразум о царинама и трговини из 1947

Општи споразум о царинама и трговина иу 1994

Општи споразум о трговини услугама

Споразум о трговинским аспектима интелектуалне својине

Споразум о примени санитарних и фитосанитарних мера

Споразум о техничким баријерама у трговини

Case Canada — Autos, Japan v Canada, Appellate Body report of 31. May 2000.

Case Indonesia – Autos, EC v Indonesia, Panel report of 2. July 1998.

Case Japan – Alcoholic Beverages II, EC v Japan, Appellate Body report of 4. October 1996.

Case EC – Bananas III, Ecuador, Guatemala, Honduras, Mexico, United States v EC, Appellate Body report of 9. September 1997

Case L/5099, Canada v EC, Panel report of 10. March 1981.

Case DS18/R, Brazil v US, Panel report of 10. January 1992.

Case L/4599, US v EC, Panel report of 14. March 1997.

Case L/5135, Brazil v Spain, Panel report of 11. June 1981.

Case G/32, Norway, Denmark v Belgium, Contracting parties report of 7. November 1952.

IX. САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Принцип најповлашћеније нације јесте основни принцип у систему СТО, на коме се базира цео систем либерализације међународне трговине. Основни принцип који се примењивао до потписивања ГАТТ 47 као билатерални а од потписивања ГАТТ 47 као мултилатерални принцип који представља основ недискриминације у праву СТО. Циљ рада је да се кроз анализу норми којима је регулисан принцип најповлашћеније нације и постојеће праксе сагледају сви аспекти примене овог принципа и укаже на његов значај у праву СТО – а.

У раду је примењен нормативни метод, с обзиром на то да је мастер рад великим делом био базиран на анализи одредби оснивачког уговара Светске трговинске организације као и одредби Општег споразума о царинама и трговини и Општег споразума о трговини услугама и Споразума о трговинским аспектима интелектуалне својине, те би се овај метод примењивао у циљу утврђивања њихове садржине и смисла. Историјскоправни метод коришћен је у мери да се упореде ранија регулатива и карактеристике принципима.. Коришћењем емпиријског метода указано је на досадашњу праксу панела и апелационог тела, а дескриптивног метода ради описивања услова неопходних за примену принципа У ширем смислу, ова материја, иако има правни карактер, она по својим карактеристикама у суштини има везе са економијом, политиком и другим областима у друштву, па би таква проучавања још више обогатила правни аспект ове материје.

Радам је утврђена позиција принципа најповлашћеније нације у систему СТО, његов значај, примена кроз сва три основна споразума ГАТТ 94, ГАТС и ТРИПС као и постојећа пракса у оквиру панела и апелационих тела. Приказана су одступања и проблеми у примени принципа најповлашћеније нације и предложена потенцијалне решења постојећих проблема. Основна хипотеза рада јесте да је принцип најповлашћеније нације основни принцип у право СТО, на њему се базира либерализација међународне трговине и носилаца је система недискриминације у право СТО. И поред поменутог он уз присуство принципа специјалног третмана који доводи до одступања од најповлашћеније нације у мањој мери и прусутва регионалних трговинских интеграција које доводе до одступања у већи мери принцип најповлашћеније нације је тренутно маргинализован и постао је више изузетак него правило. Поред тога постојање проблема „слободног јахача“ који прати примену принципа показује да принцип иако постоји скоро колико и модерна међународна трговина он није савршен и мора да еволуирати како би задржао своје место као један од основних принципа СТО и основ либерализације међународне трговине.

Кључне речи: Принцип најповлашћеније нације, Билатерални принцип, Мултилатерални принцип, Међународни трговински односи, Институционализација МТО, Општи споразум о царинама и трговини, Светска трговинска организација, Општи споразум о трговини услугама, Споразум о трговинским аспектима интелектуалне својине, Регионалне трговинске интеграције, Слободни јахач.

SUMMARY AND KEYWORDS

Most favourable nation - the basic principle of World trade organization

The most privileged nation principle is the basic principle in the WTO system, which bases the entire system of liberalising international trade. The basic principle that applied to the signing of GATT 47 as a bilateral and from the signing of GATT 47 as a multilateral principle which represents the basis of non-discrimination in the right WTO. The work aims to, through analysis of norms regulating the principle of the most wanted nation and the existing practice, see all aspects of this principle and indicate its significance in the right STO – a.

In the paper, the normative method was applied, as the masterwork was based on the analysis of the founding provisions of the World Trade Organization and the provisions of the General Agreement on Customs and Trade and the General Agreement on Trade Services and The Sporauma on the trade aspects of Intellectual property, and this method would be applied in order to determine their content and meaning. The historical method was used to compare previous regulations and characteristics of the principle By using the empirical method, the practice of the Panel and the Appellate body was indicated, and the descriptive method for describing the conditions necessary for the implementation of the principles in the wider sense, this matter, although it has a legal character, according to its characteristics in essence Has to do with the economy, politics and other areas of society, so such studies would enrich the legal aspect of this matter even more.

The work is determined the position of the principle of the most privileged nation in the WTO system, its significance, application through all three basic agreements of GATT 94, GATS and TRIPS, as is the existing practice within the Panel and the appeals bodies. There are discrepancies and problems in applying the principles of the most privileged nation and proposed potential solutions to existing problems. The basic hypothesis of work is that the principle of the most privileged nation is the basic principle in the right TABLE, it bases the liberalisation of international trade and is a system of non-discrimination in the right WTO. Despite the aforementioned one, with the presence of the principle of special treatment that leads to deviations from the most privileged nation to a lesser extent and the principle of regional trade integrations that lead to discrepancies to a greater extent, the most privileged nation is currently Marginalised and became more of an exception than a rule. Furthermore, the problem of "free rider" that follows the application of the principle is that even though the framed institute must evolve to remain a rooftop principle of WTO.

Keywords: The principle of the most privileged nation, the bilateral principle, the multilateral principle, international trade relations, the institutionalization of MTO, the General Agreement on Customs and Trade, World Trade Organization, General Agreement on Trade services , The Agreement on the Trade aspects of intellectual property, regional trade integration, the free-rider.

Х. БИОГРАФИЈА СТУДЕНТА

Марјановић Лазар рођен у Нишу, 13.08.1993. године. Основну школу „Беле Кула“ у Нишу завршио 2008. године са одличним успехом и награђен је Вуковом дипломом. Правно пословну школу Ниш смер Пословни администратор уписао 2008. године, а завршио 2012. године такође са одличним успехом и наградом Вукове дипломе. Правни факултет у Универзитета у Нишу уписао октобра 2012. године, а дипломирао 24. јануара 2017. године са просечном оценом 9.06. Мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу смер ужа трговнископравна научна област уписао октобра 2017. године и још увек су у току.

Уписан је у Адвокатску комору Ниша као адвокатски приправник од 11. априла 2017. године када је положио заклетву и приправнички стаж је обавио код адв. Војкана Војиновића из Ниша. Правосудни испит је положио септембра 2019.